

สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด สู่ชุมชนจัดการตนเอง และจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาวะ

ผู้เขียน:

พศ.ก่าไล สมรักษ์ สุวิทย์ หมดอะด้า
เสณิ จ่าวิสูตร ยงยุทร์ สุขพิทักษ์
สามารณ สุขบรรจง เกศณิ คิ้วนาง
และ อานนก์ มีศรี

สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด สู่ชุมชนจัดการตนเอง และจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาพ:

ผู้เขียน ผศ.กำไล สมรักษ์ สุวิทย์ หมาดอะดำ เสณี จำวิสูตร
ยงยุทธ สุขพิทักษ์ สามารถ สุขบรรจง เกศณี คิวนาง
และ อานนท์ มีศรี

บรรณาธิการ ดร.เพ็ญ สุขมาก และ บุญเรือง ขาวนวล
กองบรรณาธิการ ผศ.ดร.จุฑารัตน์ สติรปัญญา ดร.กุลทัต หงษ์ขยงกูร
ดร.มูมตาส มีระมาน และ ฮามีดี๊ะ หวันนุรัตน์

ที่ปรึกษา ผศ.ดร.พงศ์เทพ สุธีรัฐฉิ

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2562 **จำนวน** 200 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด สู่ชุมชนจัดการตนเอง และจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาพ.--สงขลา :
สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2562.
112 หน้า.

1. การส่งเสริมสุขภาพ. I. กำไล สมรักษ์. II. ชื่อเรื่อง.

613

ISBN 978-616-271-541-9

สำนักงานหอสมุดแห่งชาติ
การส่งเสริมสุขภาพ

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ ม.อ.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

สถาบันจัดการระบบสุขภาพ
สงขลานครินทร์

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ชั้น 10 อาคารศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้และอาคารบริหารวิชาการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
โทรศัพท์ 0 7428 2902 โทรสาร 0 7428 2901

องค์กรร่วมสนับสนุน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)
กระทรวงสาธารณสุข (สธ.)
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พอช.

ปก/รูปเล่ม ฝนพรช อินทรนิवास

พิมพ์ที่ โฟ-บาร์ด 280/2 หมู่ที่ 6 ถนนปณณกันท์ ตำบลทุ่งใหญ่
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110 โทรศัพท์ 08 9659 5338
E-mail: fonpat1971@gmail.com

ก้าวข้ามขีดจำกัดสู่... ชุมชนน่าอยู่: เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

เขียนโดย

ผศ.กำไล สมรักษ์

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ภาคใต้ตอนบน

สุวิทย์ หมาดอะดำ

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่กลุ่มจังหวัดชายแดนใต้

เสถณี จำวิสูตร

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่จังหวัดพัทลุง

ยงยุทธ สุขพิทักษ์

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ตำบลเขาพระบาท

เกริ่นนำ

การสร้าง “ชุมชนน่าอยู่” เป็นกระบวนการที่นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งเพื่อชุมชนสุขภาวะ (ประเวศ วะสี, 2557) ทั้งนี้ การสร้างชุมชนให้น่าอยู่ไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใด จำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ให้มีความพร้อมในการจัดการตนเอง (พงค์เทพ สุธีรวิมล, 2557) ด้วยการเสริมพลังให้กับชุมชนได้มีขีดความสามารถในการควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ของตน รวมทั้งสุขภาพและปัจจัยกำหนดสุขภาพ (อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, 2560) การพัฒนา “ชุมชนน่าอยู่” สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าชุมชนได้มีการเรียนรู้ตามกระบวนการสร้างชุมชนน่าอยู่อย่างเป็นระบบ ใช้ปัจจัยภายในชุมชน โดยคนในชุมชนจะต้องเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ รวมตัวกับเป็นสภาผู้นำชุมชน ดำเนินงานพัฒนาสุขภาวะชุมชนที่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่คนทั้งชุมชนไม่เฉพาะเจาะจงผู้รับประโยชน์เฉพาะกลุ่มหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ใช้กลไกสภาผู้นำชุมชนขับเคลื่อนการดำเนินงาน ผ่านการออกแบบการดำเนินงานจากข้อมูลสถานการณ์ปัญหาสุขภาวะในพื้นที่ และแผนชุมชนพึ่งตนเอง รวมถึงการขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ รวมทั้งการติดตามผลการดำเนินงาน

อย่างต่อเนื่อง ทำให้ทราบถึงสถานะความก้าวหน้าและผลลัพธ์ความสำเร็จที่เกิดขึ้นในแต่ละด้านของชุมชน นอกจากนี้ยังมีระบบการสนับสนุนที่ได้ถือเป็นเงื่อนไขความสำเร็จที่มีความสำคัญในการช่วยหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถดำเนินงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ กล่าวคือ การมี “หน่วยจัดการ” และ “ทีมประสานวิชาการ” เป็นกลไกสนับสนุนที่สำคัญในการดำเนินงานเพื่อการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ของแกนนำชุมชนในพื้นที่ ที่มีบทบาทเป็นผู้เสริมพลังและมีการติดตามประเมินเชิงผลลัพธ์ ตลอดจนการให้คำปรึกษา และทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนให้โครงการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนัก 6 สสส, 2559)

สารบัญ

1. สถานการณ์การขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่: สร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งพื้นที่ภาคใต้	6
2. กระบวนการ กลไกการสร้างชุดความรู้ และนวัตกรรม การขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่	12
3. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพและการขยายเครือข่าย การขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ในภาคใต้	19
4. ธุรกรรมพื้นที่ต้นแบบการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ของภาคใต้	24
5. การก้าวข้ามข้อจำกัดการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ของภาคใต้	31
6. ข้อเสนอเชิงนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่เพื่อภาคใต้แห่งความสุข	34

1. สถานการณ์การขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบ: สร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งพื้นที่ภาคใต้

การขับเคลื่อนเพื่อสร้างเสริมชุมชนนอกระบบและเข้มแข็งของภาคใต้ ได้ใช้แนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อการดำเนินงาน “สร้างชุมชนนอกระบบ: เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง” ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และกรอบการดำเนินการสร้างเสริมสุขภาพตามกฎบัตรออกอตตาวา (Ottawa Charter) เป็นแนวทางไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อการปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนได้เพิ่มขีดความสามารถ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มคน ชุมชน องค์กร และหน่วยงานได้

ทั้งนี้ ตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา การขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบชุมชนเข้มแข็งของภาคใต้ ได้มีภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนงานชุมชนนอกระบบ สรุปได้เป็น 2 ระยะ ประกอบด้วย ระยะการพัฒนาสุขภาพชุมชนโดยชุมชน และระยะการพัฒนาเครื่องมือและกลไกที่จำเป็นเพื่อขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบ: สร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง โดยมีรายละเอียด คือ

ระยะการพัฒนาสุขภาพชุมชนโดยชุมชน

ระยะนี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาระหว่าง ปี 2553–2558 โดยสถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สจรส.มอ. ทำหน้าที่เป็น “หน่วยจัดการพื้นที่สร้างชุมชนให้นอกระบบภาคใต้ สร้างเว็บไซต์ชื่อ คนใต้สร้างสุข” พัฒนาสุขภาพชุมชนโดยชุมชน จากการชักชวนนักวิชาการจากบุคลากรของหน่วยงาน องค์กร และนักวิชาการอิสระในพื้นที่ 14 จังหวัดภาคใต้ มาร่วมเป็นทีมประสานวิชาการ (พี่เลี้ยง) ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนวิชาการแก่กับชุมชน ร่วมกับการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน การให้คำปรึกษา การเข้าไปเป็นหุ้นส่วนในการร่วมเรียนรู้ การหนุนเสริมการดำเนินงานให้แก่พื้นที่อย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบให้โครงการของชุมชนสามารถดำเนินงานบรรลุตามผลลัพธ์และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ เกิดผลลัพธ์สำคัญที่ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนทั้งทางด้านคน สิ่งแวดล้อม และกลไก คือ

1. เกิดผู้นำและแกนนำการสร้างเสริมสุขภาพ เกิดบุคคลและครอบครัวต้นแบบสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นตัวอย่างของการมีพฤติกรรมที่ดีต่อสุขภาพ เช่น บุคคลต้นแบบเลิกอบายมุข บุคคลต้นแบบการออกกำลังกายนี้ คริวเรือนต้นแบบเกษตรผสมผสาน คริวเรือนต้นแบบการจัดการขยะ คริวเรือนต้นแบบลดใช้สารเคมี คริวเรือนต้นแบบเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น

2. เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพ ได้แก่ เกิดพื้นที่เรียนรู้ระดับชุมชนที่มีความสำเร็จทั้งในเชิงพื้นที่และประเด็น เช่น หมู่บ้านต้นแบบการจัดการตนเองตามปรัชญาแนวคิด

เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนต้นแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน การจัดการน้ำด้วยฝายมีชีวิต การจัดการขยะด้วยการเลี้ยงไส้เดือนดิน และนวัตกรรมสิ่งประดิษฐ์การจัดการขยะ การพัฒนาการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองพัฒนาเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัด เป็นต้น

3. เกิดกลไกการจัดการ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้เข้ามาร่วมพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน ได้แก่ การกำหนดกฎ กติกา และมาตรการชุมชนที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพ และการพัฒนาต่อเนื่อง เป็นนโยบายสาธารณะ

ระยะการพัฒนาเครื่องมือและกลไกที่จำเป็น เพื่อขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ สร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง

ระยะนี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาระหว่าง ปี 2559–2562 โดยสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก6) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ขยายหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่เป็นหลายระดับ ทั้งระดับตำบล จังหวัด กลุ่มจังหวัด และระดับภาค จึงมีภาคีเครือข่ายร่วมจัดตั้งหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ ทั้งหมด 4 หน่วยจัดการ ได้แก่

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ตำบลเขาพระบาท ดูแลพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ในตำบลเขาพระบาท ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทุกหมู่บ้านในตำบล สำหรับการบริหารจัดการของหน่วยฯ มีทีมประสานวิชาการ จำนวน 7 คน มีสภาผู้นำชุมชน

ทุกหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน รวมทั้งหมด จำนวน 232 คน เฉลี่ยหมู่บ้านละ 25 คน สภาผู้นำชุมชนประกอบด้วยคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำศาสนา และผู้แทนจากกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน มีกิจกรรมการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำทุกเดือน และกำหนดกติกากลุ่มเชื่อมโยงกับการได้รับสวัสดิการชุมชน เช่น ชาติประชุมเกิน 3 ครั้ง จะไม่ได้รับสวัสดิการของชุมชน

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่จังหวัดพัทลุง ดูแลพื้นที่ในจังหวัดพัทลุง จำนวน 33 หมู่บ้าน มีทีมประสานวิชาการ จำนวน 26 คน มีประสบการณ์สนับสนุนวิชาการให้ชุมชนที่แตกต่างกัน (มากกว่า 5 ปี จำนวน 6 คน 3 ปี จำนวน 15 คน และ 1 ปี จำนวน 5 คน) มีกลุ่มแกนนำชุมชนที่รวมตัวกันแบบหลวมๆ มีกติการ่วมกัน และร่วมดำเนินงานแบบแนวราบ ช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ตามบริบทของจังหวัดพัทลุงได้

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่กลุ่มจังหวัดชายแดนใต้ ดูแลพื้นที่ในจังหวัดปัตตานีและยะลา จำนวน 25 หมู่บ้าน มีทีมประสานวิชาการ จำนวน 7 คน มีผู้นำศาสนาอิสลามเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนงานร่วมกับแกนนำชุมชน หน่วยงาน และองค์กรในพื้นที่ชายแดนใต้

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ภาคใต้ตอนบน ดูแลพื้นที่ใน 7 จังหวัดภาคใต้ตอนบน ได้แก่ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ พังงา ภูเก็ต และระนอง มีทีมประสานวิชาการ จำนวน 42 คน (ชุมพร 11 คน สุราษฎร์ธานี 2 คน นครศรีธรรมราช 19 คน กระบี่ 6 คน พังงา 2 คน ภูเก็ต 2 คน และระนอง 2 คน)

มีสภาผู้นำชุมชน จำนวน 1,752 คน เฉลี่ยหมู่บ้าน/ชุมชนละ 25 คน รวมทั้งสิ้น 70 พื้นที่ (จังหวัดชุมพร 16 พื้นที่ นครศรีธรรมราช 38 พื้นที่ พังงา 3 พื้นที่ ภูเก็ต 2 พื้นที่ ระนอง 1 พื้นที่ กระบี่ 6 พื้นที่ และสุราษฎร์ธานี 4 พื้นที่) สภาผู้นำชุมชนมีการก่อตัวจากบุคคล กลุ่มคน ที่เป็นคนเก่ง คนสำคัญ ประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถื่น ผู้นำศาสนา กลุ่มอาชีพ กลุ่มจิตอาสา กลุ่มสวัสดิการ และบุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐ มีวิธีการจัดตั้งสภาผู้นำชุมชน 2 ลักษณะ ได้แก่ ใช้กรรมการหมู่บ้านที่มีอยู่แล้วชักชวนหาสมาชิก มาเพิ่ม และการจัดตั้งเป็นสภาผู้นำชุมชนใหม่ของหมู่บ้าน โดยที่สภาผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะ คือ มีจิตอาสาอยากพัฒนาชุมชน รักและเสียสละเพื่อชุมชน ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากคนในชุมชน มีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย ทั้งความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เช่น ด้านการเงิน การการประสานงาน ด้านการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น และ ความรู้ความสามารถเฉพาะประเด็นที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เช่น ประเด็นเศรษฐกิจ ประเด็นขยะ ประเด็นลดการใช้สารเคมี เป็นต้น สามารถจัดการตนเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง สามารถรับผิดชอบงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ มีความสามารถคิด วิเคราะห์ และแก้ไข ปัญหาของชุมชนได้ มีความโปร่งใส ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเสริมพลังให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และมีความพร้อม ในการพัฒนาศักยภาพตนเองต่อเนื่อง

การขับเคลื่อนงานของหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ภาคใต้ ตอนบน ได้มีบุคคล กลุ่มคน หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง หลายภาคส่วน ได้แก่ ผู้นำเป็นทางการ ผู้นำท้องถื่น คือ กำนัน ผู้ใหญ่

บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน ผู้นำท้องถื่น คือ นายกฯ รองนายกฯ เลขานายกฯ สมาชิก อบต. สมาชิกเทศบาล ผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนเกษตร ผู้นำศาสนา ผู้นำจิตอาสา กรรมการวัด ผู้นำเด็กและเยาวชน หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผอ.รพ.สต. พัฒนาชุมชน พยาบาล หมออนามัย เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ครู นักเรียน กลุ่มคนหรือองค์กร ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มจักสาน กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่ม อสม. เป็นต้น ซึ่งบุคคล กลุ่ม หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องหลายภาคส่วนนี้ มีทั้งในและนอกชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานและให้การสนับสนุนโครงการ ได้นำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ซึ่งเป็นความเชี่ยวชาญหลายด้านมาสนับสนุนการขับเคลื่อนงานได้

2. กระบวนการ กลไกการสร้างชุดความรู้ และนวัตกรรมการขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ ทั้ง 4 หน่วยจัดการ ได้ดำเนินงานสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยกระบวนการขับเคลื่อนงานของแกนนำชุมชนและภาคีเครือข่ายทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยใช้พื้นที่ของหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นพื้นที่ขับเคลื่อนหลัก มุ่งเน้นความเข้มแข็งในระดับชุมชน เริ่มจากแนวคิดชุมชนน่าอยู่ นำไปสู่กระบวนการพัฒนาชุมชน เกิดชุมชนเข้มแข็ง โดยมีกลไก 3 กลไกหลักที่สำคัญขับเคลื่อนงาน ได้แก่ “กลไกสภาผู้นำชุมชน กลไกพี่เลี้ยง และกลไกของหน่วยจัดการพื้นที่” ได้ใช้เครื่องมือจัดกระบวนการ กลไกการสร้างชุดความรู้และนวัตกรรมใหม่ ประกอบด้วย

2.1 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ 4 หน่วยจัดการ ได้สร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการให้เครื่องมือในกระบวนการที่นับได้ว่าเป็นกลไกนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย 1) การประเมินความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชน และ 2) การประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

การประเมินความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชน โดยใช้บันไดผลลัพธ์ความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชน ประกอบด้วย 9 ตัวชี้วัด ได้แก่

1) มีโครงสร้างสภาผู้นำชุมชน ที่มีองค์ประกอบครบถ้วน ได้แก่ กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำไม่เป็นทางการ และตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และผู้นำทางศาสนา

2) สภาผู้นำชุมชน มีการประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง โดยมีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของจำนวนสมาชิก มีการหารือประเด็นอื่น ๆ จากชุมชนที่นอกเหนือจากโครงการ สสส. ทุกคนสามารถเสนอความคิดเห็น และมีรายงานการประชุม

3) สภาผู้นำชุมชน เป็นผู้ตัดสินใจ และดำเนินงานต่างๆ ในชุมชนได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาพี่เลี้ยง

4) สภาผู้นำชุมชน สามารถดำเนินงานได้ตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานและคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนและมีการปรับปรุงการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด ชุมชนที่ผ่านตัวชี้วัดผลลัพธ์

5) มีแผนชุมชนพึ่งตนเองจากข้อมูลที่สภาผู้นำชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ และดำเนินงานตามประเด็นที่เลือกจากแผนชุมชน นอกเหนือจากประเด็นที่รับทุนจาก สสส. ที่กำหนดบุคคลหรือองค์กรภายนอกที่ต้องขอความร่วมมือไว้แล้ว และมีการปรับปรุงแผนชุมชนพึ่งตนเองจากข้อมูลที่สภาผู้นำชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

6) มีการวิเคราะห์และระดมทรัพยากร ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาดำเนินงานตามแผนชุมชน

7) เกิดผลสำเร็จเชิงประจักษ์ภายใต้แผนชุมชนตามโครงการ ไม่น้อยกว่า 3 ประเด็นและประเด็นอื่นๆ ตามแผนชุมชนไม่น้อยกว่า 1 ประเด็น และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพของสมาชิก ชุมชนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของกลุ่มเป้าหมาย

8) สภาผู้นำชุมชน มีการบริหารจัดการงบประมาณด้วยความ โปร่งใส จัดทำบัญชีรับจ่าย คำนวณข้อมูลสมาชิกทุกเดือน

9) สภาผู้นำชุมชน มีการสื่อสารข้อมูลข่าวสารความก้าวหน้า ในการทำงาน ทุกงานที่ชุมชนดำเนินการให้สมาชิกชุมชนรับทราบ อย่างน้อยเดือนละครั้ง

การประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ ตามแบบ ประเมินความเข้มแข็งของชุมชน แปลมาจาก Laverack G (2007) แปลโดยอำนาจ ศรีรัตนบัลล์ (อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, 2560) ใช้เป็น เครื่องมือในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการพัฒนาศักยภาพ ผู้นำชุมชนให้มีขีดความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างครอบคลุม ทั้ง 9 มิติ เริ่มต้นจากการประเมินตนเองก่อนเพื่อทราบข้อมูลก่อน ดำเนินงาน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับนำมาใช้วิเคราะห์และวางแผน พัฒนาขีดความสามารถร่วมกันตามบริบทของชุมชน มีพีเลียงเป็นผู้สนับสนุนวิชาการและเสริมพลังให้เพิ่มความสามารถได้อย่างเป็นระบบ แบบประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ คือ **การมีส่วนร่วม ของชุมชน** ประเมินการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการเข้าร่วม ประชุม การร่วมกิจกรรม และการร่วมตัดสินใจในการดำเนินงาน

ผู้นำท้องถิ่น ประเมินกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน เรื่องศักยภาพการ ดำเนินงาน และทักษะของผู้นำท้องถิ่น **โครงสร้างองค์กร** ประเมิน องค์กรประกอบของสภาผู้นำชุมชน เรื่องการประชุม การทำงานโครงการ การร่วมงานกับกลุ่ม และองค์กรทั้งในและนอกชุมชน **การประเมิน ปัญหา** ประเมินการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ นำมาวิเคราะห์ และประเมินปัญหาของชุมชน เพื่อใช้ในการจัดทำแผนชุมชน **การระดม ทรัพยากร** ประเมินการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองที่สามารถระดม ทรัพยากร (เงิน คน และทุนทางสังคม) จากภายในและภายนอกชุมชน ได้ของสภาผู้นำชุมชน **การเชื่อมโยงกับองค์กรและบุคคลภายนอก** ประเมินความสามารถของสภาผู้นำชุมชนในการติดต่อประสานงาน และขอความร่วมมือจากบุคคล หรือองค์กรภายนอกตามแผนชุมชน พึ่งตนเอง เพื่อหาหุ้นส่วนพันธมิตรหรือแนวร่วมในการดำเนินโครงการ **ความสามารถในการ “ถามว่าทำไม”** ประเมินความสามารถของสภา ผู้นำชุมชน และกลุ่มต่างๆ ในชุมชนในการใช้คำถาม “ถามว่าทำไม” เพื่อนำมาวิเคราะห์ตนเอง รู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ และสามารถ ปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ดีขึ้นจนเห็นการเปลี่ยนแปลง **ความ สัมพันธ์กับพีเลียง** ประเมินความสัมพันธ์ในการดำเนินโครงการของ สภาผู้นำชุมชนกับพีเลียง ถึงความสามารถในการตัดสินใจของสภาผู้นำ ชุมชน และการช่วยอำนวยความสะดวกของพีเลียงตามความประสงค์ ของสภาผู้นำชุมชน และ **การบริหารจัดการ** ประเมินการบริหารจัดการ โครงการของสภาผู้นำชุมชน สามารถรับผิดชอบบริหารจัดการโครงการ ได้อย่างเป็นอิสระจากพีเลียง และมีทักษะการบริหารจัดการ

2.2 การเรียนรู้เครื่องมือและนำใช้เครื่องมือ เป็นกลไกขับเคลื่อนงาน

ภาคีเครือข่ายหลักในการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ภาคีได้ประกอบด้วย สภาผู้นำชุมชน ทีมประสานวิชาการ และหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ ได้เรียนรู้เครื่องมือและใช้เครื่องมือเป็นกลไกขับเคลื่อนงาน คือ

2.2.1 แผนชุมชนพึ่งตนเอง ภาคีเครือข่ายการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ภาคีได้ ได้เรียนรู้การจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองจากชุมชนกรณีศึกษา เช่น บ้านไม่เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านหนอง-กลางดง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และบ้านลำโรง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ก่อนการพัฒนาข้อเสนอโครงการเพื่อของบประมาณสนับสนุนจากสำนัก 6 สสส. ทั้งนี้ภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ได้เรียนรู้การใช้ “ต้นไม้ปัญหา” เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและสาเหตุ ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง นำข้อมูลมาใช้ในการออกแบบการจัดเก็บข้อมูลสาเหตุของปัญหาเพิ่มเติม ให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ถูกต้อง ครอบคลุมได้มากยิ่งขึ้น

2.2.2 บันไดผลลัพธ์ เครื่องมือที่ใช้ในทุกๆระยะของการดำเนินงาน จัดทำในรูปของบันไดเป็นขั้นๆ จากระดับต่ำไปหาสูงในแต่ละขั้นบันได มีรายละเอียดของระดับผลลัพธ์ ตัวชี้วัดผลลัพธ์ และกิจกรรมในโครงการ การจัดทำลักษณะแบบนี้จะช่วยให้ผู้ดำเนินโครงการ ผู้พิจารณาโครงการ ผู้อนุมัติโครงการ ได้เห็นภาพรวมของโครงการทั้งหมด โดยเฉพาะการช่วยให้เห็นความสอดคล้องของกิจกรรม

ที่ส่งผลต่อการเกิดผลลัพธ์ ช่วยให้ทำนายความสำเร็จของโครงการได้เป็นอย่างดี เกิดความมั่นใจในการดำเนินงานต่อเนื่อง บันไดผลลัพธ์นั้น ได้จัดทำ 2 ลักษณะ ได้แก่ บันไดผลลัพธ์สภาผู้นำชุมชน และบันไดผลลัพธ์เชิงประเด็น

2.3 การประเมินเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา (ARE: Action Research Evaluation)

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ภาคีได้ ใช้การประเมินเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา (ARE: Action Research Evaluation) ติดตามหนุนเสริมเติมพลังชุมชนตลอดระยะเวลาการดำเนินโครงการ มีหลักการสำคัญ ประกอบด้วย 5 หลักการ ได้แก่ คุยเรื่องผลลัพธ์เป็นหลัก ทำให้เป็นการเรียนรู้ ทำหลายครั้ง ทำให้น่าเชื่อถือ และทำอย่างมีส่วนร่วม

สภาผู้นำชุมชนเป็นผู้นำจัดเวทีนำเสนอข้อมูลต่อชุมชน สะท้อนผลลัพธ์ เพื่อให้ชุมชนประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์ในแต่ละระยะตามบันไดผลลัพธ์ เพื่อติดตามผลการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการดำเนินงาน เกิดผลลัพธ์ 3 ระยะ ได้แก่

1) ผลลัพธ์ระยะสั้น (Short-term Outcomes หรือ Immediate Outcomes) เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทันทีหลังจากจบกิจกรรม โดยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในระยะนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงความตระหนัก ความรู้ ทักษะ หรือเกิดความตั้งใจ ที่จะเริ่มมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ระยะสั้นจึง

หมายถึงการเปลี่ยนแปลงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวกำหนดที่ส่งผลต่อสุขภาพ

2) ผลลัพธ์ระยะกลาง (Medium-term Outcomes หรือ Intermediate Outcomes) เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระดับการลงมือปฏิบัติ จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการเรียนรู้และตระหนักแล้ว กลุ่มเป้าหมายจะมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติ อาทิ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การปรับเปลี่ยนนโยบาย/ข้อบังคับ/กติกากการปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจหรือการปรับเปลี่ยนระบบที่มีอยู่ในชุมชนหรือสังคม ซึ่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แล้วจะนำไปสู่ผลลัพธ์ระยะยาวต่อไป ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ระยะกลางจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงระดับที่เป็นตัวกำหนดที่ส่งผลต่อสุขภาพ

3) ผลลัพธ์ระยะยาว (Long-term Outcomes หรือ Ultimate Goal หรือ Impact) โดยผลลัพธ์ระยะยาวหรือผลกระทบนี้จะเกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติในระยะกลางได้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ดังนั้น ผลลัพธ์ระยะยาวจะเป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญ 4 ด้าน คือ ผลกระทบต่อสุขภาพ ผลกระทบต่อสังคม ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ระยะยาวจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสถานะสุขภาพโดยสภาผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพและการขยายเครือข่ายการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ในภาคใต้

การพัฒนาศักยภาพและการขยายเครือข่ายการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ในภาคใต้ มีรูปแบบที่มีความเหมือนและแตกต่างกันในแต่ละหน่วยจัดการฯ ความเหมือนและต่างขึ้นอยู่กับบริบทของหน่วยจัดการฯ บริบทของทีมประสานวิชาการ และบริบทของชุมชน มีรายละเอียดของตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาและขยายเครือข่าย 2 รูปแบบ ได้แก่

3.1 รูปแบบการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ในระดับตำบล

รูปแบบการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ในระดับตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งคุณยุทธร สุขพิทักษ์ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ ได้สะท้อนรูปแบบการจัดการว่า “ได้เชิญภาคีเครือข่ายมาร่วมดำเนินการ และร่วมเป็นพี่เลี้ยงในการขับเคลื่อนโครงการชุมชนนำอยู่ ทำให้เกิดการสนับสนุนงบประมาณทำกิจกรรมร่วมกัน และทุกหน่วยงานได้ประโยชน์ร่วมกัน สิ่งสำคัญในการสร้างเครือข่ายคือ ทุกหน่วยงานมีเป้าหมายการพัฒนาและ

เป้าหมายร่วมที่ชัดเจน ชุมชนทุกหมู่บ้านก็มีเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน โดยทุกประเด็นจะถูกนำไปเพิ่มไว้ในแผนพัฒนาชุมชนทุกหมู่บ้าน ดังนั้นในการเคลื่อนงานไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานไหน ข้อมูลจะถูกนำไปจัดเก็บไว้ในแผนพัฒนาหมู่บ้าน และทุกเดือนจะนำแผนพัฒนาหมู่บ้านออกมาปรับปรุง เพิ่มเติม และขับเคลื่อน ปัจจุบันมีภาคีให้การสนับสนุนงบประมาณ และร่วมขับเคลื่อน 17 ภาคี รูปแบบที่สำคัญ คือ การเป็นเจ้าภาพร่วม โดยมีแผนการทำงาน และเป้าหมายที่ชัดทุกระดับ”

3.2 รูปแบบการขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบในระดับภาค

รูปแบบการขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบในระดับภาคของหน่วยจัดการฯ ภาคใต้ตอนบน ประกอบด้วยการพัฒนาความรู้และกลไกเพื่อขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบ และการขยายภาคีเครือข่ายเพื่อนำใช้ความรู้ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.2.1 พัฒนาความรู้และกลไกเพื่อขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบ

ภาคใต้ตอนบนได้พัฒนาความรู้และกลไกขับเคลื่อนงานชุมชนนอกระบบจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ที่ได้เข้ามาร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการ จนเกิดเป็นแนวทางการขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบได้ต่อเนื่อง ประกอบด้วย 4 วิธีการ ดังนี้ กำหนดกฎกติกาของชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง และกลวิธีหรือเทคนิคพิเศษสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสนับสนุนให้ชุมชนได้จัดกิจกรรมสำคัญที่สอดคล้องกับกระบวนการ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กำหนดกฎ กติกา ของชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง จากการมีส่วนร่วมเสนอข้อคิดเห็นของกลไกสภาผู้นำชุมชนร่วมกับภาคีเครือข่ายในระดับชุมชน ประกอบด้วยตัวแทนหน่วยงานองค์กร และกลุ่มคนที่เข้าร่วมให้การสนับสนุนชุมชน พร้อมกับการตั้งเป้าหมายโดยใช้ผลลัพธ์เป็นเป้าหมายสำคัญ ช่วยให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายมีทิศทางการปฏิบัติไปในทางเดียวกัน

2) กลวิธีหรือเทคนิคพิเศษสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การค้นหาผู้นำเชี่ยวชาญและการมอบหมายงานตามทักษะของผู้รับการแบ่งโซนบ้าน กลวิธีการประชุมสัมพันธแบบหลากหลาย จัดเวทีระดมความคิด และการแบ่งโซนการติดตามงานโดยสภาผู้นำและภาคีด้วยกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา

3) การสนับสนุนให้ชุมชนได้จัดกิจกรรมสำคัญที่สอดคล้องกับกระบวนการ ได้แก่

การจัดเวทีชี้แจงโครงการและแลกเปลี่ยนเรียนรู้โครงการ

เพื่อชี้แจงแนวทางการดำเนินงานตามแนวคิดของโครงการ และแนวทางการเข้าร่วมโครงการ นับว่าเป็นการเตรียมความรู้ก่อนดำเนินงานทำความเข้าใจแนวคิดและวางแผนการดำเนินงาน ทบทวนความรู้เครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ และแนวทางการประชุมสัมพันธโครงการ

การพัฒนาข้อเสนอโครงการ เพื่อให้ชุมชนได้ทบทวนศักยภาพของตนเอง ค้นหาทุนและศักยภาพ จัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ให้มีข้อมูลครบถ้วน ถูกต้อง และสอดคล้องกับแนวคิดหลักของโครงการ

การพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยง เพื่อให้พี่เลี้ยงมีขีดความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่สนับสนุนวิชาการ และหนุนเสริมพลังให้ชุมชนได้ด้วยการฝึกทักษะในด้านต่างๆ ได้แก่ การจัดการระบบข้อมูลชุมชน กระบวนการเชิงผลลัพธ์ การฝึกฝน (Coaching) การถอดบทเรียนชุมชน และการสังเคราะห์คุณค่าพื้นที่

การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน ให้สามารถขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ได้ เน้นผลลัพธ์ 2 เรื่อง คือ สภาผู้นำชุมชนเข้มแข็ง และความสำเร็จเชิงประเด็นตามสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่ ทั้งนี้หน่วยจัดการพื้นที่ได้ทำการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนโดยใช้หลักสูตรผู้นำชุมชนอัจฉริยะ (Smart Key Man) ร่วมกับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนองค์ความรู้ใหม่ให้กับผู้นำชุมชนในพื้นที่ได้มีขีดความสามารถในการขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ให้ประสบความสำเร็จ

การติดตามและประเมินผล โดยใช้การประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ บันไดผลลัพธ์ความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชน และการประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา เป็นเครื่องมือ โดยภาคีเครือข่ายได้ร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับความจำเป็นความต้องการที่เป็นสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

3.2.2 การขยายภาคีเครือข่ายเพื่อนำใช้ความรู้ ภาคีเครือข่ายร่วมเรียนรู้และนำใช้ความรู้ ดังนี้ ผู้ดำเนินงานควรเป็นบุคคลกลุ่ม องค์กร หน่วยงาน ที่หลากหลาย และมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่มีจำนวนไม่น้อยกว่า 15 คน การจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง จะต้องได้มาจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ การพัฒนาข้อเสนอโครงการ นำใช้ความรู้ ได้แก่ ต้นไม้ปัญหา การประเมินความเข้มแข็งของชุมชน บันไดผลลัพธ์ ร่วมกับใช้แนวทางการรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล การประมวลผล และการนำเสนอข้อมูลในเวทีประชาคมของชุมชน การจัดกิจกรรมโครงการ ควรร่วมกันจัดทำปฏิทินร่วมกับประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงจากการจัดกิจกรรมล่วงหน้า และการติดตามประเมินผลงาน นำใช้ความรู้การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา เรียนรู้ร่วมกันของภาคีเครือข่ายเพื่อนำไปขยายผลต่อการพัฒนาในทุกประเด็นของชุมชน

4. รูปธรรมพื้นที่ต้นแบบการขับเคลื่อน ชุมชนนำอยู่ของภาคใต้

บทเรียนจากพื้นที่ต้นแบบชุมชนนำอยู่ ที่ใช้พื้นที่เป็นฐาน ประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นพื้นที่เรียนรู้กระบวนการ “ชุมชนนำอยู่: สร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง” จากการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ในภาคใต้ ประกอบด้วย คนเก่ง คนสำคัญ ทุนและทรัพยากรของชุมชน กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยการนำใช้ความรู้ เครื่องมือ และกลไก และการติดตามผลการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งต่อเนื่อง

รูปธรรมพื้นที่ต้นแบบการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ของภาคใต้ ขอนำเสนอพื้นที่ต้นแบบของหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับตำบล ระดับกลุ่มจังหวัด และภาคใต้ตอนบน จำนวน 5 กรณีศึกษา คือ พื้นที่ต้นแบบตำบลเขาพระบาท จำนวน 1 พื้นที่ต้นแบบกลุ่มจังหวัดชายแดนใต้ จำนวน 2 พื้นที่ และพื้นที่ต้นแบบภาคใต้ตอนบน จำนวน 2 พื้นที่ ดังนี้

พื้นที่ชุมชน “บ้านดอนโรง”

ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

บ้านดอนโรง มีกระบวนการ กลไกการสร้างชุดความรู้และนวัตกรรม หลักคิด “วิถีผู้นำตำบลเขาพระบาท” เป็นหลักคิดในการสร้างศักยภาพความเป็นผู้นำ คุณธรรม จริยธรรม เป็นที่มาของการรวมตัวของคนเก่ง คนสำคัญ ทุนและทรัพยากรของบ้านดอนโรง

นำใช้ความรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมพร้อมนำใช้เครื่องมือและกลไกชุมชนนำอยู่ผ่านศูนย์เรียนรู้ชุมชน ขยายผลได้เป็นศูนย์เรียนรู้ของจังหวัด จากการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และการไม่มีตลาดจำหน่ายผลผลิต ให้เกิดเป็นการจัดการตลาดได้อย่างดี เกิดประสิทธิภาพในครัวเรือน ลดความขัดแย้งได้ นำใช้ความรู้ด้านการแปรรูปสินค้าทุกชนิดจากการผลิตในครัวเรือนให้เป็นมูลค่า เช่น เห็ดสามรส แหนมเห็ด จิ้งหรีดอบกรอบ ก๋วยเตี๋ยวกล้วยเบรคแตก เป็นต้น ดังนั้นจึงนับได้ว่าบ้านดอนโรงได้ฝ่าวิกฤติด้านเศรษฐกิจชุมชนมาได้ จากการปรับเปลี่ยนวิถีคิดใหม่ ก้าวผ่านความเป็นส่วนตัวให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความต้องการสร้างชุมชนนำอยู่ให้ลูกหลานเป็นแรงบันดาลใจ

จัดการความรู้ในศูนย์เรียนรู้ชุมชนเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ทั้งนี้ตำบลเขาพระบาทได้ใช้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นหน่วยประสานงานกับภาคีเครือข่ายทุกระดับ ได้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการจัดการความรู้สร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งได้อย่างต่อเนื่อง

พื้นที่ชุมชน “บ้านแบร่อ”

ตำบลตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

บ้านแบร่อ ตำบลตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มีกระบวนการกลไกการสร้างชุดความรู้และนวัตกรรม หลักคิด “**ขยะความดี**” นำมาสู่การรวมตัวของคนเก่ง คนสำคัญ ทุนและทรัพยากรของชุมชน เป็นชุมชนติดเขตเมืองที่มีวิถีชีวิตของคนเป็นเมืองซึ่งมีมุมมองว่า “ปัญหาขยะเป็นปัญหาที่รุนแรง” เป็นความรับผิดชอบของตนและชุมชนที่ต้องร่วมกันจัดการ

เกิดกระบวนการนำใช้ความรู้ ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ร่วมกับหลักศาสนาอิสลามเรื่องของ “ความดี” เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตน เกิดผลให้ครอบครัวคัดแยกขยะได้ ขยายผลให้เกิดการจัดการขยะในชุมชนด้วยผลของความดี ลดรายจ่ายและสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน

ขยายผลเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนด้วยสวัสดิการ “ขยะความดี” รายได้จากการขายขยะ นำมาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน แบ่งเป็นร้อยละ 80 เป็นของครัวเรือน และร้อยละ 20 นำเข้ามัสยิดชุมชน เป็นสวัสดิการของชุมชน

พื้นที่ชุมชน “บ้านโสร่ง”

ตำบลเขาตวม อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

บ้านโสร่ง มีกระบวนการกลไกการสร้างชุดความรู้และนวัตกรรม หลักคิด “**นักสูบน้ำใหม่ลดได้ด้วยหลักศาสนาและกติกาสุมชน**” นำมาสู่การรวมตัวของตัวแทนทุกโซนของหมู่บ้าน ตัวแทนจากผู้นำศาสนาจาก 4 มัสยิด ร่วมกันแก้ปัญหาผลกระทบจากการสูบน้ำหรีในเด็กและเยาวชน

กระบวนการนำใช้ความรู้ โดยผู้นำศาสนาอิสลามเทียบเคียงกับตัวบทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานเป็นแรงเสริมการไม่สูบน้ำหรีของเด็กและเยาวชน โดยมีมัสยิดคือสถานที่เผยแพร่กติกาสุมชนทุกวันศุกร์

ขยายผลเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ด้วยกิจกรรมการเฝ้าระวังการสูบน้ำหรีในมัสยิด ลดนักสูบน้ำใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง

พื้นที่ชุมชน “บ้านบางตง”

ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

บ้านบางตง มีกระบวนการ กลไกการสร้างชุดความรู้และนวัตกรรมในการดำเนินการ หลักคิด “**เพิ่มทักษะชีวิตให้ยุวมุสลิมลดการติดเกมส์**” นำมาสู่การรวมตัวของคนเก่ง คนสำคัญ โดยใช้ทุนและทรัพยากรที่มีในชุมชนเพื่อลดปัญหาการติดเกมส์และการทะเลาะวิวาทของกลุ่มเด็กและเยาวชน

เกิดกระบวนการนำใช้ความรู้ ได้ประยุกต์ใช้แนวคิด “การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์” มาจัดเป็นกิจกรรมเสริม เพิ่มทักษะชีวิตเติมคุณค่า นำพาเด็กและเยาวชนทำงานสร้างสรรค์ มีสภาผู้นำเด็กและเยาวชนกลุ่ม “ยุวมุสลิม” เป็นพี่เลี้ยงช่วยให้รุ่นน้องได้เรียนรู้ทักษะด้านอาชีพในเวลาว่างแทนการเล่นเกมส์ ลดการเล่นเกมส์และการทะเลาะวิวาทลงได้ อีกทั้งยังเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวด้วยอาชีพเสริมได้แก่ การปลูกมันอัน การทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น การทำไข่เค็ม การทำน้ำยาอเนกประสงค์ เป็นต้น

ขยายผลเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ด้วยอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ชุมชนเรียนรู้และนำใช้ความรู้ด้านอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีทักษะชีวิตเพิ่ม เติมความสุขในครอบครัวได้อย่างต่อเนื่อง

พื้นที่ชุมชน “บ้านเสาชงทอง”

ตำบลปากพนัง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชุมชนเสาชงทอง มีกระบวนการกลไกการสร้างชุดความรู้และนวัตกรรม หลักคิด “**ปลูกผักในหลาด ลดขยะ เพิ่มรายได้**” การรวมตัวของคนเก่ง คนสำคัญ ในซอยข้างตลาดสดเทศบาลเมืองปากพนัง นำขยะในตลาดมาเป็นทุนและทรัพยากรของชุมชน เพื่อลดปัญหาขยะและปัญหาเศรษฐกิจ

เกิดกระบวนการนำใช้ความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยวิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติของบริบทชุมชน เรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือน เรียนรู้การคัดแยกขยะในครัวเรือน เรียนรู้การนำขยะสดในตลาดมาทำน้ำหมักใช้ในชุมชน เรียนรู้การปลูกผักในที่จำกัด (ใช้วัสดุเหลือใช้เป็นกระถางปลูกผัก) ผลลัพธ์ พบว่า ขยะลดลง ครัวเรือนเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย

ขยายผลเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนด้วยเศรษฐกิจพอเพียง มีสูตรน้ำหมักจากผักในตลาดจัดการสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อสุขภาพชุมชน (ใช้น้ำหมักเทใส่บริเวณน้ำเสีย และน้ำที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ทิ้งไว้ 2 ชั่วโมง น้ำจะเป็นน้ำสีใส ลูกน้ำตาย) และรายได้จากปลูกผัก ขายน้ำหมัก ขยายผลเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการของครัวเรือนและชุมชน

5. การก้าวข้ามข้อจำกัดการขับเคลื่อนชุมชนน่ายู่ของภาคใต้

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่ายู่ในเขตภาคใต้ บทเรียนจากพื้นที่ต้นแบบสะท้อนได้อย่างชัดเจนถึงการก้าวผ่านข้ามข้อจำกัด เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนชุมชนน่ายู่ คือ

5.1 การก้าวข้ามผ่านความขัดแย้งได้ด้วยเทคโนโลยีและเวทีกลาง

การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายที่ต่างความรู้ ต่างความเชี่ยวชาญ ต่างความคิด ต่างความรู้สึก ย่อมส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในวิธีการทำงานและวิธีคิดได้เป็นเรื่องปกติ เมื่อเกิดความขัดแย้งเรื่องนี้ขึ้น วิธีการแก้ไขที่หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่ายู่ใช้ ได้แก่ การสื่อสารผ่านเทคโนโลยีให้ทันเวลา ให้ข้อมูลเป็นปัจจุบัน และเป็นข้อเท็จจริง ผ่านทางไลน์ ทางเฟสบุ๊ก โทรศัพท์ และวิดีโอคอนเฟอเรนซ์ เป็นต้น ช่วยสร้างความเข้าใจ ลดความขัดแย้ง สร้างการมีส่วนร่วมได้ และ การมีเวทีกลางเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการเปิดห้องทำงานให้เป็นห้องของชุมชน นั่งทำงาน พูดคุย ให้กำลังใจ และสอนงานได้ทุกวัน มีศูนย์ประสานงานฯ ให้ชุมชนและพี่เลี้ยงเข้ามาติดต่อกันได้ทุกวัน

5.2 การก้าวข้ามผ่านศักยภาพได้ด้วยวิธีที่สอนน้อง และโซนช่วยเหลือเกื้อกูล

ศักยภาพเป็นเรื่องสำคัญของการดำเนินงาน การพัฒนา ศักยภาพให้มีความพร้อมที่จะดำเนินงานชุมชนน่าอยู่เป็นเรื่องสำคัญ ประกอบกับการมีเครื่องมือและกลไกใหม่เข้าเพิ่มเพื่อใช้ในการ ขับเคลื่อนงาน สำหรับผู้ดำเนินงานและภาคีที่มีศักยภาพไม่พร้อม กับการขับเคลื่อนงานนั้น หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ใช้วิธีการ แก้ปัญหาด้วยวิธีการสอนงานแบบพี่สอนน้อง และจัดโซนช่วยเหลือ เกื้อกูล เช่น “หัดในไถ่” (Learning by Doing) **ช่วยเพิ่มศักยภาพ ได้ที่พัสดุ** หัดในไถ่ คือ การสอนงานรุ่นน้องของรุ่นพี่ในหน้างาน สอนปฏิบัติกิจกรรมตามกระบวนการชุมชนน่าอยู่ : เสริมสร้างชุมชน เข้มแข็ง **โซนช่วยเหลือเกื้อกูลภาคีใต้ตอนบน** คือ การจัดโซน ตามพื้นที่ของชุมชน มีหลักเกณฑ์ ได้แก่ พื้นที่ใกล้เคียงกันพี่เลี้ยง คนเดียวกัน ผู้ประสานงานคนเดียวกัน ได้จัดโซนช่วยเหลือเกื้อกูลเป็น 4 โซน (โซนอันดามัน โซนอ่าวไทย โซนเขา และโซนเมือง) โซนทั้งหมด มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในโซนตนเองทุก 3 เดือน นำใช้ความรู้ จากหลักสูตรผู้นำชุมชนอัจฉริยะ และการโค้ช เป็นแนวทางในการ ติดตามผลลัพธ์งาน ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีของภาคี ขยายผลสู่ความสำเร็จได้

กระบวนการชุมชนน่าอยู่ที่น่าไปสู่การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในภาคใต้ เกิดจากการขับเคลื่อนของภาคีเครือข่าย ใช้แนวคิดการ สร้างเสริมสุขภาพ นำใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ

กฎบัตรออตตาวา (Ottawa Charter) เป็นแนวทางไปสู่การประยุกต์ ใช้เพื่อการปฏิบัติ มีเป้าหมายเพื่อให้การสนับสนุนให้ชุมชนได้เพิ่ม ขีดความสามารถ เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน ก่อตัวจากระยะ ของการพัฒนาสุขภาพะชุมชนโดยชุมชน ขยายผลถึงระยะการพัฒนา เครื่องมือและกลไกที่จำเป็นเพื่อขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ : สร้างเสริม ชุมชนเข้มแข็ง โดยมีบุคคล กลุ่มคน หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง หลายภาคส่วน ได้แก่ ผู้นำเป็นทางการ ผู้นำไม่เป็นทางการ หน่วยงาน ภาครัฐ และกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญอย่างหลากหลาย นำใช้กลไกสภาผู้นำชุมชน กลไกพี่เลี้ยง และกลไกของหน่วยจัดการ พื้นที่ เรียนรู้เครื่องมือและกลไกสร้างความเข้มแข็งชุมชน เกิดเป็น รูปแบบการขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ในระดับตำบล ระดับจังหวัด ระดับ กลุ่มจังหวัด และระดับภาค เรียนรู้ผ่านพื้นที่ต้นแบบที่มีองค์ประกอบ ด้วย 3 ส่วน คนเก่ง คนสำคัญ ทุนและทรัพยากรของชุมชน กระบวนการ สร้างการมีส่วนร่วมด้วยการนำใช้ความรู้ เครื่องมือและกลไก และการ ติดตามผลการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งต่อเนื่อง) ได้ข้อเสนอนโยบาย ต่อหน่วยงานภาครัฐในระดับตำบล และข้อเสนอต่อหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องเพื่อขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็ง (สสส. สปสช. สช. และกระทรวง สาธารณสุข) และได้แนวทางการก้าวข้ามผ่านความขัดแย้งได้โดยใช้ เทคโนโลยี และการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังด้วยวิธีที่สอนน้อง และโซนช่วยเหลือเกื้อกูล

6. ข้อเสนอเชิงนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ เพื่อภาคใต้แห่งความสุข

บทเรียนจากพื้นที่ต้นแบบในการสานพลังการก้าวข้ามขีดจำกัด เพื่อภาคใต้แห่งความสุข ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน มีข้อเสนอเชิงนโยบาย ดังนี้

ข้อเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่

- 1) นโยบายของรัฐควรมุ่งเน้นส่งเสริม กระตุ้น สนับสนุน ให้ชุมชน ได้จัดทำแนวทางการพัฒนาตามวิถีชุมชนเอง ตามความถนัด ตามศักยภาพของชุมชน และจะได้เข้าถึงปัญหาอย่างแท้จริง
- 2) ขอให้หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ กำหนดนโยบายให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนและชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เสนอ โครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
- 3) ขอให้หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในระดับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนร้องขอตามศักยภาพของตนเองในการจัดทำศูนย์เรียนรู้
- 4) ขอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณ ให้กับการดำเนินงานในระดับตำบล ซึ่งจะครอบคลุมการพัฒนาได้มากขึ้นและสร้างความเข้มแข็งได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีการพัฒนาจากระดับ พื้นฐานคือหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเข้มแข็ง ก็จะต่อยอดในระดับตำบล

ข้อเสนอต่อกลไกเพื่อขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่

- 1) ขอให้คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.) มีนโยบายการพัฒนาชุมชนนำอยู่ทุกตำบล และมีการติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง
- 2) ขอให้คณะกรรมการเขตสุขภาพเพื่อประชาชน (กขป.) ของภาคใต้ มีกลไกในการติดตามประเมินผล การเยี่ยมเสริมพลังในการ ขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่

ข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

- 1) สนับสนุนงบประมาณให้ภาคีเครือข่ายได้หนุนเสริมและ ขยายพื้นที่ชุมชนเข้มแข็ง
- 2) สื่อสาร ประชาสัมพันธ์ พื้นที่ขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ให้สังคมวงกว้างได้เข้ามาเรียนรู้ นำไปขยาย ผลในระยะถัดไป
- 3) สนับสนุนการจัดเวทีเรียนรู้การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในระดับตำบล ระดับจังหวัด ระดับกลุ่มจังหวัด ระดับภาค และระดับ ประเทศ

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)

- 1) ส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณ เพื่อพัฒนาศักยภาพของ ผู้นำชุมชนเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง
- 2) สนับสนุนการจัดเวทีเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของ ชุมชน เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ข้อกำหนดการขอใช้งบประมาณของกองทุนฯ เพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในระดับตำบล ให้มีผู้เข้าร่วมเรียนรู้กระจาย กลุ่มได้ครอบคลุมทุกภาคีเครือข่าย

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

1) ส่งเสริมและสนับสนุนการถอดบทเรียนพื้นที่เด่นด้านการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง นำไปขยายผลให้กับประชาชนได้เรียนรู้ในสังคมวงกว้าง

2) จัดเวทีระดับภาค และระดับชาติ ให้ภาคีเครือข่ายของ สช. ได้ขยายผลเพื่อการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในระยะถัดไป

กระทรวงสาธารณสุข

1) กำหนดนโยบายให้หน่วยบริการสุขภาพทุกระดับ ให้การส่งเสริมและสนับสนุนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในหน่วยบริการสุขภาพทุกระดับ มีส่วนร่วมเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

เครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาภาคใต้

1) สนับสนุนและร่วมเรียนรู้ในฐานะพี่เลี้ยง หรือเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนนำอยู่

2) สนับสนุนการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเพื่อหนุนเสริมชุมชนนำอยู่สร้างชุมชนเข้มแข็ง

3) มีนโยบายในการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัยและบริการวิชาการ เพื่อพัฒนาชุมชนนำอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง

4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนที่เป็นพื้นที่ต้นแบบ เข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการร่วมกับสถาบันการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

กำไล สมรักษ์ และอุไร จเรประพาศ. (2559). **คู่มือการดำเนินงานโครงการชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน**. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

กำไล สมรักษ์ และอุไร จเรประพาศ. (2560). **คู่มือการติดตามสนับสนุน (การโค้ช) ของทีมประสานวิชาการ (พี่เลี้ยง) ในโครงการชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน**. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

กำไล สมรักษ์ และอุไร จเรประพาศ. (2560). **คู่มือปฏิบัติการถอดบทเรียนและสังเคราะห์บทเรียนชุมชนด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnographic Research for Community Study: RERCS)** นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

กำไล สมรักษ์ และอุไร จเรประพาศ. (2560). **รูปแบบการดำเนินงานของทีมประสานวิชาการโครงการร่วมสร้างชุมชนให้น่าอยู่จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วารสารการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 9(6).

กำไล สมรักษ์ และอุไร จเรประพาศ. (2561). **คู่มือการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเพื่อขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน**. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

พงศ์เทพ สุธีรัฐภูมิ และคณะ. (2557). การติดตามสนับสนุนและประเมินผลโครงการพัฒนาสุขภาพชุมชน. สงขลา: โฟ-บาร์ด.

สุรพล เหลี่ยมสูงเนิน. (2559). เอกสารประกอบการประชุมกระบวนการเรียนรู้หลักสูตรการสังเคราะห์บทเรียนพื้นที่ต้นแบบครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนัก 6 สสส.

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2559). ร่างหลักการและแนวทางขับเคลื่อนโครงการชุมชนนำอยู่ในระยะ ปี 2560-2562. กรุงเทพฯ: สำนัก 6 สสส.

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กรอบการดำเนินงาน (**Terms of Reference: TOR**) หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ระดับภาค ไชนภาค และจังหวัด ประจำปีงบประมาณ 2561.

อำนาจ ศิริรัตนบัลล์. (2560). การสร้างเสริมสุขภาพและการเสริมพลังชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนัก 6 สสส.

อำนาจ ศิริรัตนบัลล์ (2547). บทเรียนจากชุมชนไม่เรียง. วารสารสร้างเสริมสุขภาพ. ปีที่ 1 ฉบับที่ 3-4.

Directors. (2013). **The Community mentor Model: The Innovative Framework of Community Partnership. USA.**

E. Rhodes, S.R. Lowe, S.E.O. Schwartz. (2014). **Mentor Relationships.** Encyclopedia of Adolescence, Pages 196-204.

K.H. Kim, D.L. Zabelina. (2011). **Mentors.** Encyclopedia of Creativity (Second Edition), Pages 102-106.

Laverack G (2007). **Health Promotion Practice: Building empowered communities.** Open University Press.

Miles, M. B. and Huberman A. M., (1994). **Qualitative Data Analysis National Association of Chronic Disease Directors.** (2013). The Community mentor Model: The Innovative Framework of Community Partnership. USA.

Woulfin, S. L. (2014). "Charting the Research on the Policies and Politics of Coaching." Education Policy Analysis Archives 22(50).

สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัดสู่... ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

เขียนโดย

สามารถ สุขบรรจง และ เกศณี คีวนาง
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
สำนักงานภาคใต้

บทนำ

“ชุมชนถือเป็นฐานรากสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ทั้งในเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ระบบการเมืองที่เข้มแข็ง ระดับศีลธรรมในสังคม รวมถึงระบบสวัสดิการสำหรับคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง ดังนั้น หากชุมชนมีความเข้มแข็ง จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำพาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” (เอกสารประกอบการปฏิรูปด้านสังคม, 2560)

การปฏิรูปเพื่อบรรลุเป้าหมายสู่ความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ต้องดำเนินการอย่างน้อย 3 ประการ คือ ประการแรก การเพิ่มสิทธิหน้าที่ อำนาจ ทรัพยากร ประการที่สอง การขจัดอุปสรรค ปกป้องคุ้มครอง และประการสุดท้าย การเพิ่มพลังความสามารถโดยพัฒนาเครื่องมือสำคัญในเรื่องการจัดกลไกการจัดการแบบมีส่วนร่วมและมาตรการทางกฎหมาย (คณะกรรมการปฏิรูป, 2554) ซึ่งมีเรื่องสำคัญที่ต้องดำเนินการ 2 ส่วน ได้แก่ การปฏิรูปเชิงระบบและกลไก และการปฏิรูปเชิงพื้นที่ โดยการปฏิรูปเชิงระบบและกลไกนั้นแบ่งออกเป็น 4 หมวดหลัก ได้แก่ หมวดที่ 1 สิทธิและบทบาทของชุมชน หมวดที่ 2 ทรัพยากรและทุนชุมชน หมวดที่ 3 สวัสดิการชุมชน และหมวดที่ 4 เศรษฐกิจชุมชน และในส่วนของ การปฏิรูปเชิงพื้นที่ประกอบด้วย การทำงานแบบรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์ เพื่อการพัฒนาในพื้นที่ โดยคนในชุมชนร่วมกับเครือข่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งทั่วทั้งประเทศ

สารบัญ

1. แนวคิดและกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	43
2. วรรณกรรมพื้นฐานที่ต้นแบบจัดการตนเอง	46
ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช	
• บริบทพื้นที่ตำบลเขาแก้ว	46
• พัฒนาการขององค์กรชุมชน ตำบลเขาแก้ว	48
• วรรณกรรม ความสำเร็จ ในการจัดการตนเอง ของตำบลเขาแก้ว	54
• ระบบการจัดการทรัพยากร ชุมชน: สถาบันการเงินชุมชน แหล่งเงินทุน และแหล่งออมเงินของคนในชุมชน	65
• ระบบการออม : ออมต้นไม้ “เติมสีเขียวให้เขาแก้ว” รักษาสิ่งแวดล้อม และสร้างแหล่งเงินออม	68
3. บทเรียนจากการขับเคลื่อนงานขบวนการองค์กรชุมชน ตำบลเขาแก้ว	78
4. ข้อเสนอเพื่อการสนับสนุนการสร้างชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง สู่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น	83

1. แนวคิด และกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง เป็นแนวคิดหลักด้านงานพัฒนาที่ได้ถูกถ่ายทอดและนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง คณะกรรมการปฏิรูป (2554) ได้อธิบายชุมชนเข้มแข็งว่า เป็นแนวคิดการพัฒนาที่มุ่งเน้นความยั่งยืนด้านการพัฒนามิติต่างๆ ในระดับชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะการสนับสนุนบทบาทของชุมชน/ภาคประชาสังคม ในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การสืบสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้บริการสาธารณะ การวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น โดยจะต้องยอมรับในความจำเพาะและความแตกต่างหลากหลายทางระบบนิเวศวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นประเด็นความท้าทายในการจัดการชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนที่ต้องปรับเปลี่ยนคุณภาพของบทบาทราชการส่วนท้องถิ่นกับบทบาทของชุมชน องค์กรชุมชน ภาคประชาสังคม และประชาชนภายในท้องถิ่นให้สอดคล้องและสมดุลและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมที่เป็นไป

นับตั้งแต่การมีรัฐธรรมนูญปี 2540 แนวคิดเรื่องชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง ท้องถิ่นจัดการตนเอง ถูกกล่าวถึงให้ความสำคัญ และมีความพยายามในการผลักดันและขับเคลื่อนเรื่องแนวคิดนี้มาอย่างต่อเนื่อง

แต่การดำเนินงานยังพบว่า ชุมชนยังต้องเผชิญกับอุปสรรคในเชิงโครงสร้างหลายประการ อาทิ ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน การขาดความต่อเนื่องในเรื่องการจัดระบบสวัสดิการชุมชน การขาดบูรณาการในการทำงานของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในงานพัฒนาชุมชน ส่งผลให้มีชุมชนจำนวนไม่มากนักที่สามารถพัฒนาเป็นชุมชนที่เข้มแข็งบนฐานของการจัดการตนเองได้อย่างมีคุณภาพ (เอกสารประกอบการปฏิรูปด้านสังคม, 2560)

ชุมชนจัดการตนเองได้อย่างมีคุณภาพ คือการที่ชุมชนร่วมกับภาคส่วนต่างๆ มีการจัดการข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล มีกระบวนการจัดทำแผนบริหารจัดการ จัดวางระบบการกลไกขับเคลื่อนทางสังคม มีการระดมทุนทางสังคม และการทำงานแบบบูรณาการกับทั้งภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือผลอันพึงประสงค์ คือการที่ชุมชนมีเศรษฐกิจดี มั่นคง ยั่งยืน ชุมชนมีภูมิทัศน์ทางต่อปัจจัยกระทบต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างของตัวชี้วัดของชุมชนเข้มแข็ง เช่นการที่ตำบล อำเภอ และจังหวัดมีกลไก/พื้นที่กลางในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างทั่วถึง ชุมชนได้รับการรับรองสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญปี 2560 มีกลไกให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรและทุนชุมชนโดยชุมชน ระบบสวัสดิการชุมชนได้รับการรองรับสถานะทางกฎหมายและมีกลไกในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

ความสำคัญของแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในเบื้องต้นนั้น เป็นเกณฑ์ชี้วัดศักยภาพหรือขีดความสามารถการจัดตนเองของชุมชน หมู่บ้าน ที่ครอบคลุมทั้งในแง่มุมเชิงวัตถุประสงค์

และเป้าหมายของการพัฒนาและเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการแก้วิกฤติให้ประชาชนในสังคมหลุดพ้นจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม พร้อมกับสร้างพื้นที่ให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันสร้างพลังการพัฒนาบนพื้นฐานแห่งการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม เพื่อยินยัดฝ่าอุปสรรคทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังจะนำเสนอพื้นที่ต้นแบบชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองที่ขับเคลื่อนโดยสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นตำบลที่มีความพยายามในการสร้างการมีส่วนร่วม และพัฒนาชุมชน มีการสร้างระบบการบริหารจัดการภายในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม บทเรียนของตำบลเขาแก้ว

2. รูปธรรมพื้นที่ต้นแบบตำบลจัดการตนเอง

ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.1 บริบทพื้นที่ตำบลเขาแก้ว

ตำบลเขาแก้ว ตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขาในอำเภอลานสกา ทิศเหนือจดตำบลกำโลน ทิศใต้จดตำบลลานสกา ทิศตะวันออกจดตำบลขุนทะเล ทิศตะวันตกจดตำบลข้างกลาง ลักษณะพื้นที่จะเป็นภูเขา ซึ่งอยู่ในเทือกเขานครศรีธรรมราช ในบริเวณนี้มีอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวนแห่งชาติ สลับพื้นที่ราบหุบเขา เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของราษฎร มีสายน้ำลำคัญไหลผ่าน 2 สาย คือ คลองเขาแก้วและคลองคันเบ็ด ถือว่าเป็นสายน้ำที่หล่อเลี้ยงผู้คนในตำบล ตำบลเขาแก้วมี 6 หมู่บ้าน มีครัวเรือนจำนวน 1,936 ครัวเรือน ประชากร 5,631 คน เป็นชาย 2,743 คน เป็นหญิง 2,888 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้ว สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2562 จาก <https://www.khaokaew.go.th/general1.php>) ประชาชนส่วนใหญ่ของตำบลเขาแก้ว ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ อื่น ๆ รวมเนื้อที่กว่า 33,365 ไร่ จากเนื้อที่ทั้งหมด 42,197 ไร่ หรือราว 85.73 ตารางกิโลเมตร สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ น้ำตกกระโรม ถ้ำแก้วสุรกันต์ น้ำตกพังทราย ถ้ำเหมา จุดอากาศดี

ที่สุดในประเทศไทย น้ำตกศรีน้อย จุดเด่นในตำบล คือมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าต้นน้ำ มีเทือกเขาหลวงในแนวคลองศาลขุน น้ำตกกระโรม คลองคันเบ็ด รวมเป็นคลองเขาแก้ว ชุมชนเขาแก้วเป็นชุมชนวิถีพุทธที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิมไว้ในหลายๆ ด้าน อาทิ ประเพณีทำบุญให้ทานไฟ ประเพณีวันกตัญญู ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีวันสารทเดือนสิบ ประเพณีวันลอยกระทง ประเพณีแห่น้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเทวดานาคราช ประเพณีอาบน้ำพ่อท่านคล้ายเขารัง ประเพณีชักพระ วันสำคัญดังกล่าวจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี วิสัยทัศน์ตำบลเขาแก้ว เขาแก้วแหล่งเรียนรู้ ชุมชนน่าอยู่ เกษตรปลอดภัย เศรษฐกิจชุมชนก้าวหน้า ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพประกอบ 1 พัฒนาการขององค์กรชุมชนในตำบลเขาแก้ว

2.2 พัฒนาการขององค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว

เริ่มต้นเมื่อ ปี พ.ศ.2553 มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเขาแก้ว และต่อมากลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ได้รวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตามลำดับ กล่าวคือ

- วันที่ 1 กรกฎาคม 2553 มีการกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเขาแก้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี รู้จักพึ่งตนเอง มีระบบการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยครอบคลุมทุกหมู่บ้านทุกกลุ่ม มีความมั่นคงในชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย มีจำนวนสมาชิกแรกตั้งจำนวน 278 คน

- วันที่ 12 ตุลาคม 2553 มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลครั้งแรก มีกลุ่มที่มาร่วมจัดตั้งทั้งหมด จำนวน 18 กลุ่ม มาจาก 5 หมู่บ้าน จากทั้งหมด 6 หมู่บ้าน

ต่อมาใน ปี พ.ศ.2555 มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนกองทุนสวัสดิการตำบลเขาแก้ว เพื่อวางเป้าหมายการขยายสมาชิกให้เต็มพื้นที่ สำหรับคนที่ยังเข้าไม่ถึงระบบสวัสดิการ โดยมีแผนปฏิบัติงานที่สำคัญ คือ

- ระยะที่ 1 เพื่อให้ประชาชนในตำบลเขาแก้ว มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีหลักประกันความมั่นคงในชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย พัฒนาระดับการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนรวมถึงการพัฒนาระบบสวัสดิการให้มีความหลากหลาย ครอบคลุม และเพื่อสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ให้เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานกองทุนสวัสดิการชุมชน รวมถึงงานพัฒนาด้านอื่นๆ ที่เครือข่ายองค์กรชุมชนโดยสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้วดำเนินการอยู่แล้ว โดยเป้าหมายเชิงปริมาณให้ประชาชนในตำบลเขาแก้วสมัครใจเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ครบทุกหมู่บ้าน และเป้าหมายเชิงคุณภาพ คือ ประชาชนเข้าถึงระบบสวัสดิการได้รับการดูแลตั้งแต่แรกเกิด การศึกษา การประกอบอาชีพ ได้รับการดูแลยามเจ็บป่วย และการฌาปนกิจในวาระสุดท้ายของชีวิต

- ระยะเวลาที่ 2 เพื่อให้ประชาชนในตำบลเขาแก้ว ได้รับการดูแลจากกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างทั่วถึง และเพื่อให้ทุกภาคส่วนในชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาทุกมิติในตำบล โดยใช้งานสวัสดิการชุมชนเป็นเครื่องมือ ใช้ฐานสภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงคนในตำบล

จากนั้นในปี พ.ศ.2558 ได้มีการทบทวนสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว หลังจากมีการดำเนินงานมาแล้วจนครบวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ และมีการทบทวนกลุ่มที่จัดแจ้งกับสภาองค์กรชุมชน โดยมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมชุมชนตำบลเขาแก้ว ประกอบกับ

ในปีนั้นเกษตรกรชาวสวนที่ปลูกยางพารา ประสบปัญหาเรื่องราคาคาดต่ำ ขณะที่ต้นทุนการผลิตสูง มีจำนวนผลผลิตและรายได้ต่อวันต่ำ มีพ่อค้าจากภายนอกมารับซื้อในราคาต่ำ คณะทำงานสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกัน จนมีข้อสรุปว่าควรจะมีการเชื่อมโยงบูรณาการกองทุนต่างๆ ในตำบลมาทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาดเศรษฐกิจร่วมกันในตำบล ควรมีการดำเนินการรวบรวมผลผลิตยางพารา รวมทั้งผลผลิตอื่นๆ ของเกษตรกรในตำบล โดยมีการตั้งคณะทำงานลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูล เริ่มที่แปลงของสมาชิกก่อน แล้วนำมาสรุปวิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งได้ข้อมูลในภาพรวมว่าจำนวนแปลงเกษตรของสมาชิก จำนวน 1,018 แปลง มีผลผลิตยางพาราประมาณ 18-20 กิโลกรัมต่อไร่ มีรายได้ต่อวันประมาณ 200-300 บาท มีพ่อค้าที่รับซื้อในตำบลจำนวน 12 รายที่มีการรับซื้อเปิดร้านรับซื้อ ส่วนพ่อค้าเร่หรือพ่อค้าภายนอกตลาดหัวอิฐ ปัญหาที่พบที่สำคัญคือการชั่งน้ำหนัก การหักเปอร์เซ็นต์ จึงได้ทดลองให้สมาชิกได้ฝึกการรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกกันเอง แต่ก็ขาดทุนเนื่องจากระบบราคา ระบบการตลาดและเงินทุน แต่สิ่งที่ได้เรียนรู้คือเรื่องการตัดน้ำหนักการชั่งการหักค่าเปอร์เซ็นต์ โดยพัฒนาคุณภาพผลผลิตก่อนขายพ่อค้า เพื่อดึงราคาให้สูงขึ้น

เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2558 จัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนตำบลเขาแก้ว เพื่อแก้ปัญหาด้านเงินทุน มีสมาชิกในช่วงแรก 223 คน มียอดเงินรวมทุนครั้งแรก 385,217 บาท เน้นแก้ไขปัญหาเรื่องเงินทุนในการประกอบอาชีพเสริมรายได้ แก้ปัญหานี้สิ้น และให้สมาชิกได้ปรับโครงสร้างหนี้ในระบบ

พ.ศ.2560 มีการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้เป็นแผนพัฒนาตำบล โดยมีการทำผังหมู่บ้าน ต่อภาพเป็นผังตำบลวาดภาพพื้นที่คนในตำบล อยากรเห็นอยากให้เกิดร่วมกันในอนาคต คิดกำหนดแนวทางร่วมกัน คือ

- สร้างตลาดชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางการนำผลผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในตำบลมารวมกัน
- พัฒนากลไกการขับเคลื่อนงานพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง มีระบบการบริหารจัดการที่ดี
- รักษาสิ่งแวดล้อมทำกองทุนต้นไม้
- พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- เชื่อมโยงประสานกับหน่วยงาน ภาคีพัฒนา และนำเสนอแผนงานต่อองค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้ว

พ.ศ.2561-2562 ขับเคลื่อนงานพัฒนาตามแผน โดยได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีทั้งจากหน่วยงานในพื้นที่ และภาคีพัฒนา

หน่วยงานภายใน

- องค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้ว สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชน สมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล และการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนมาอย่างต่อเนื่องเป็นปีที่ 7 แล้ว รวมทั้งนำข้อเสนอต่อการพัฒนาตำบลของสภาองค์กรชุมชนเข้าแผน 3 ปีของ อบต. โดยมีรายละเอียดการสนับสนุนงานพัฒนาขององค์กรชุมชนดังนี้

รายละเอียดการสนับสนุน	จำนวนงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนแยกตามปี พ.ศ.							
	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563
สนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชน	20,000	40,000	70,000	50,000	50,000	50,000	50,000	100,000
สนับสนุนกิจการสภาองค์กรชุมชน						28,000	61,750	30,000
สนับสนุนสถาบันการเงินชุมชน							30,000	
สนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาที่อยู่อาศัย						100,000		

- รพ.สต.เขาแก้ว และ สาธารณสุขอำเภอลานสกา สนับสนุนกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพ ดูแลผู้สูงอายุ
- หน่วยงานป่าไม้ สนับสนุนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน และกิจกรรมการออมต้นไม้
- พัฒนาการอำเภอ สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ งบประมาณการพัฒนากลุ่มอาชีพ และมีภาคเอกชนในพื้นที่ สนับสนุนพื้นที่ในการจัดตลาดสวนสร้างบุญ

ภาคีพัฒนา

- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ได้สมทบกองทุนสวัสดิการชุมชน สนับสนุนกิจการสภาองค์กรชุมชน สนับสนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัยภายใต้โครงการบ้านพอเพียง สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน การพัฒนาผู้นำ และสนับสนุนการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคีภายนอก
- เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ สนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาวะชุมชนความมั่นคงทางอาหาร
- คณะทำงานขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช สนับสนุนการเชื่อมโยงเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับตำบลอื่นๆ
- มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช สนับสนุนการเรียนรู้ และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ

2.3 รูปธรรม ความสำเร็จ ในการจัดการตนเอง ของตำบลเขาแก้ว

ความสำเร็จในการจัดการตนเองของตำบลเขาแก้วมี 3 ระบบ นอกจากการบูรณาการการทำงานพัฒนาตำบลแล้ว ขอยกตัวอย่างการจัดการตนเองที่สำคัญของคนเขาแก้ว ในระบบต่างๆ ดังนี้

- ระบบเศรษฐกิจชุมชน : ตลาดชุมชนสวนสร้างบุญ เสริมเศรษฐกิจชุมชน แหล่งรวมคน
- ระบบสวัสดิการชุมชน : กองทุนสวัสดิการชุมชน สู้...สวัสดิการสังคม

- ระบบการจัดการทรัพยากร ทุนชุมชน : สถาบันการเงินชุมชน แหล่งเงินทุน และแหล่งออมเงินของคนในชุมชน
- ระบบการออม : ออมต้นไม้ “เต็มสี่เหลี่ยมให้เขาแก้ว” รักษาสิ่งแวดล้อม และสร้างแหล่งเงินออม

2.3.1 ระบบเศรษฐกิจชุมชน “ตลาดชุมชนสวนสร้างบุญ” ตลาดชุมชนสร้างความยั่งยืนคนเขาแก้ว

ภายใต้สภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศ และการส่งเสริมจากนโยบายรัฐที่มีความพยายามให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นรายได้หลักของประเทศ คนในชุมชนจึงหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว

เพิ่มมากขึ้น เหตุผลนี้จึงทำให้คนตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา จังหวัด นครศรีธรรมราช ได้หันมาปลูก “ยางพารา” รวมทั้งพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เป็นอาชีพหลักทั่วทั้งพื้นที่ตำบล

ในปี 2558 สภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว ได้มีการทบทวน วาระของสภาองค์กรชุมชนตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 และจัดทำแผนงานแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ซึ่งมี แผนงานการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนของชุมชน โดยจะใช้ชุมชน เป็นศูนย์กลางการรับซื้อผลผลิตยางพารา เพื่อเป็นพื้นที่กลางในการ สร้างรายได้ให้กับชุมชน ไม่ผ่านนายทุนคนกลาง แต่กลับประสบปัญหา ความผันผวนของราคาตลาดภายนอก คนในชุมชนไม่สามารถกำหนด ทิศทางเองได้ รวมทั้งส่วนแบ่งทางการตลาดที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นผลพวง มาจากการส่งเสริมเชิงนโยบายของรัฐ แต่ไม่มีแผนการจัดการระดับพื้นที่

อย่างชัดเจน จึงทำให้การดำเนินงานในครั้งนั้นไม่ประสบความสำเร็จ เป็นรูปธรรม

สภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว จึงเริ่มมาคิดและกำหนด แนวทางกันใหม่ โดยนำเอาข้อเท็จจริงของชุมชนเป็นที่ตั้ง เมื่อครั้งอดีต มีการนำเอาวาระการแก้ปัญหาจากรายได้หลักมีความยากลำบาก ก็นำเอา “รายได้รอง” มาวิเคราะห์ วางแผนช่วยแก้ปัญหา จึงเกิด แนวคิดนำของชุมชนที่เหลือกิน เหลือเก็บมาขาย โดยมีตัวชี้วัดความ สำเร็จง่าย ๆ ว่า “คนเขาแก้ว มีเงินในกระเป๋าเพิ่มขึ้นในลักษณะ เศษสตางค์” เพื่อเป็นค่าขนมให้ลูกหลานได้ไปโรงเรียน

ด้วยหลักคิดดังกล่าว ที่ต้องการเปิดพื้นที่เพื่อสร้างตลาดชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ นายสุรพล โชติ ข้าราชการท่านหนึ่งซึ่งมีที่ดิน ในตำบลเขาแก้วที่ต้องการที่จะนำที่ดินริมคลองลานสกาของตนเอง มาใช้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์เกิดประโยชน์กับส่วนรวม จึงได้มีการ ปรึกษาหารือเพื่อวางแผนร่วมกับสภาองค์กรชุมชน องค์การบริหาร ส่วนตำบลเขาแก้ว ผู้นำท้องถิ่น และกลุ่มอาชีพต่างๆ ซึ่งเกิดข้อสรุป มีแนวทางร่วมกันและได้เปิดเป็นตลาดชุมชน “สวนสร้างบุญ” ตำบล เขาแก้วขึ้น โดยมีเป้าหมายสำคัญ 3 ประการ คือ เพื่อแก้ปัญหา เศรษฐกิจชุมชนตกต่ำจากพืชหลัก ให้ลูกหลานมีค่าขนมไปโรงเรียน ประการที่สองเป็นแหล่งขายผลผลิตชุมชน สร้างอัตลักษณ์ชุมชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน และประการสุดท้ายเป็นสถานที่ให้คน เขาแก้ว พบปะ มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน จึงเกิดเป็นตลาดชุมชนดังกล่าว

สภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว ได้รับสนับสนุนงบประมาณ จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ภายใต้โครงการเศรษฐกิจ และทุนชุมชนในปี 2559 จำนวน 100,000 บาท และได้รับการสนับสนุน

การทำงานจากหน่วยงานต่างๆ อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเอง รวมทั้งภาคส่วนต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ในการจัดกระบวนการด้านองค์ความรู้และสร้างเครือข่าย

ในช่วงต้นปี 2559 เกิดเหตุการณ์น้ำป่าไหลหลาก สร้างความเสียหายในพื้นที่ดังกล่าว แต่ชุมชนก็สามารถพลิกฟื้นกลับมาทำกิจกรรมตลาดชุมชนได้ โดยมีร้านค้าชุมชนในช่วงแรกเริ่มประมาณ 30 ร้าน ขยายเป็น 50 และ 80 กว่าร้านในปัจจุบัน

ตลาดสวนสร้างบุญมีจุดเชื่อมโยงสำคัญ คือ “ธรรมนูญตลาด” กฎชุมชนแบบหลวมๆ ที่คนในชุมชนร่วมกันกำหนด และปรับปรุงกันเอง อาทิ การขายสินค้าที่ไม่ซ้ำกัน การเน้นอาหารพื้นบ้านท้องถิ่น อาทิ แกงลูกปลา แกงพุงปลา ผักกูด ผักหนาม สะตอ ขนมะล ทองม้วน ขนมจากน้ำสุมุนไพร เป็นต้น การแต่งกายให้เน้นตามธรรมชาติ ใส่ผ้าถุง นุ่งผ้าขาวม้า การจัดการขยะที่ไม่เน้นการใช้พลาสติก หากมีการใช้ถุงหรือแก้วพลาสติกให้แต่ละร้านมีพื้นที่จัดเก็บเป็นของตนเอง โดยได้รับความร่วมมือ จาก อบต.เขาแก้ว ในการเข้ามาจัดการ ใช้ “พรก” หรือ กะลามะพร้าวเป็นภาชนะ รวมทั้งการรักษาสิ่งแวดล้อม ร่วมกันในทุกมิติ

ในปัจจุบันตลาดดำเนินกิจกรรมทุกวันเสาร์ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาประมาณ 500 คนต่อสัปดาห์ เฉลี่ยสร้างรายได้ประมาณ 2,000-3,000 บาทต่อสัปดาห์/ร้านค้า ทั้งนี้นอกจากการค้าภายในตลาดชุมชนยังได้มีการทำข้อตกลงร่วมกันในการสร้างระบบบริหารจัดการ การสร้างระบบความปลอดภัย การจอตระเวนของนักท่องเที่ยว ด้วย

ชุดรักษาความปลอดภัย 2 คน คนละ 400 บาทต่อสัปดาห์ การรักษาความปลอดภัย 600 บาทต่อสัปดาห์ และอื่นๆ โดยแม่ค้าที่เข้ามาขายตกลงในการเข้าชมขายของเจ้าละ 50 บาท เป็นรายได้กับตลาด ผลกำไรที่เหลือนำมาใช้ในกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เปิดพื้นที่การแสดง งานศิลปะ ทูนาการศึกษา อนุรักษ์พันธุ์ปลา ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถชมตลาด และลงเล่นน้ำได้ตามอัธยาศัย

สุดท้ายความสำคัญของ “ตลาดสวนสร้างบุญ” ไม่ได้อยู่ที่ทำให้เหมือนตลาดอื่นๆ แต่มีแนวคิด “เติบโตตามธรรมชาติ” แม่ค้าที่มาขายก็เป็น “ชาวบ้านธรรมดา” เพียงเอาของที่เหลือกิน เหลือใช้มาสร้างรายได้ เป็นที่รวมคนเป็นการสร้างพลังทางสังคม เป็นกุศโลบายสำคัญในการสร้างความสามัคคี เพราะนับวัน “คนจะยิ่งไม่รู้จักกัน” ตามบริบทสังคมทุนนิยม เมื่อสร้างความยั่งยืนได้แล้ว ค่อยขยายผลต่อเรื่องอื่นๆ ต่อไป อาทิ การท่องเที่ยว ตลาดผลไม้ปลอดสารเคมี (เทศกาลกินมังคุดจากต้น ขายมังคุดออนไลน์) ขนมจากเตาถ่าน และอื่นๆ เป็นแผนงานในระยะต่อไป

2.3.2 ระบบสวัสดิการชุมชน: กองทุนสวัสดิการชุมชน สู่สวัสดิการสังคม

ภายใต้สถานการณ์เศรษฐกิจโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยเฉพาะวิกฤตเศรษฐกิจความผันผวนของราคายางพารา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของพี่น้องประชาชนภาคใต้ ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องระบบการเงินภายในครัวเรือน ในขณะที่ราคาสินค้าแพงขึ้นทุกวัน อาชีพหลักของคน

เขาแก้วคือ ปลูกยางพารา รองลงมาคือ ปลูกผลไม้ เช่น เงาะ ลองกอง มังคุด ทุเรียนและพืชผักอื่น ๆ ซึ่งเป็นผลไม้ตามฤดูกาล จากอาชีพหลักก็สามารถเลี้ยงคนในครอบครัวมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย จนมาถึงยุคช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลกไร้พรมแดน ทำให้การซื้อขายทางการตลาดเริ่มมีการค้าขายแทรกแซง ปัจจัยต่างๆ เริ่มมีผลกระทบต่อปัจจัยการซื้อขาย การแข่งขันทางการตลาดก็มากขึ้น จนทำให้มีช่องว่างของผู้เก็งกำไร อย่างพ่อค้าคนกลางเข้ามามีบทบาทในการซื้อขายมากขึ้น ยางพาราซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของไทย จึงเป็นที่น่าสนใจของบุคคลเหล่านี้ ทำให้เห็นยุคการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของพี่น้องเขาแก้ว ดังนี้

ช่วงปี พ.ศ.2550-2552 ราคายางพารากิโลกรัมละ 70-80 บาท แต่ก็ยังไม่กระทบกับเกษตรกรมาก ในช่วงปี พ.ศ.2553-2554 ราคายางพาราสูงขึ้นกิโลกรัมละ 120-130 บาท เกษตรกรเริ่มมีกำลังซื้อที่มากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงของพี่น้องเกษตรกร คือ ถอยรถ ป้ายแดง โค่นสวนผลไม้ปลูกยางพารา ต้นกล้ายางพารามีราคาแพงมาก คนในชุมชนมีกำลังจ่ายมากซื้อของฟุ่มเฟือย เช่น ซื้อเครื่องประดับ เป็นต้น

ในช่วงปี พ.ศ.2555-2558 ราคายางพาราทดต่ำอย่างรวดเร็ว เหลือกิโลกรัมละ 40-50 บาท ประชาชนมีหนี้สิน เอาทรัพย์สินไปจำนำ จำนองที่ดิน ค่าใช้กัฟัดเคือง ทำให้มีใจระซุกระซม ขโมยข้าวของของชาวบ้านเพื่อนำไปขายมาใช้หนี้ เป็นต้น

จากวิกฤตดังกล่าวทำให้การดำเนินชีวิตของพี่น้องเกษตรกรมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ ทำให้ความคล่องตัวทางการเงินลดน้อยลง จนเกิดภาวะหนี้สินจำนวนมาก บางครอบครัวจำเป็นต้องกู้เงินนอกระบบมาใช้จ่าย เช่น ค่าเทอมบุตร ค่ารถ ค่าน้ำค่าไฟ และอื่น ๆ ส่งผลเกิดภาวะความเครียด ปัญหาในเรื่องที่แก้ไม่ตกกับสถานการณ์ยางพาราที่ไม่สามารถกำหนดทิศทางราคาได้ จากปัญหาดังกล่าวขบวนการชุมชนตำบลเขาแก้วเล็งเห็นความสำคัญของพี่น้องในการแก้ไขปัญหาเรื่องปากท้องเกษตรกรชาวสวนยางพารา จึงใช้เวทีกลางสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว ร่วมกำหนดทิศทางในการหาทางออกร่วมกัน

การก่อเกิด “สถาบันการเงิน” และพัฒนาการของงานพัฒนาตำบลเขาแก้ว จากการขับเคลื่อนงานของขบวนการชุมชนตำบลเขาแก้ว ผ่านเวทีกลางสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อที่จะกำหนดแนวทาง/ทิศทางการทำงานร่วมกัน ได้มีวิวัฒนาการการทำงาน ดังนี้

- ปี 2553 เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2553 เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเขาแก้ว ณ ที่ทำการบ้านเลขที่ 299 ม.4 ถ.กระโรม ต.เขาแก้ว อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช จำนวนสมาชิกแรกเข้า 278 คน สมาชิกสะสมถึงปัจจุบัน 3,609 คน จากประชากรในตำบล 3,768 คน ประธานนายสาโรจน์ สินธุ์ มีคณะกรรมการ จำนวน 33 คน ประกอบด้วย บุคคลทั่วไป จำนวน 2,212 คน เด็กและเยาวชน 822 คน ผู้สูงอายุ 509 คน ผู้ด้อยโอกาส 21 คน และผู้พิการ 45 คน ซึ่งสมาชิกมีการกระจายทั้ง 6 หมู่บ้าน จำนวนเงินแรกเข้า 16,958 บาท ปัจจุบันจำนวนกองทุน 2,017,451.35 บาท (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2562) โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

- 1) เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีรู้จักพึ่งตนเอง
- 2) เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันจัดให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยครอบคลุมบุคคลทุกกลุ่ม
- 3) เพื่อให้คนในชุมชนมีหลักประกันความมั่นคงในชีวิตตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต
- 4) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การไว้วางใจของคนในชุมชน และร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดสวัสดิการมี 11 ประเภท คือ 1) สวัสดิการเด็กแรกเกิด/คลอดบุตร 2) สวัสดิการเจ็บป่วย/รักษาพยาบาล 3) สวัสดิการผู้สูง-อายุ 4) สวัสดิการกรณีเสียชีวิต 5) สวัสดิการค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับงานศพ 6) สวัสดิการคนด้อยโอกาส/พิการ 7) สวัสดิการเพื่อการศึกษา 8) สวัสดิการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ 9) สวัสดิการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ 10) สวัสดิการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 11) สวัสดิการอื่นๆ

• ปี 2558 เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2558 การขับเคลื่อนงานของภาคประชาชนตำบลเขาแก้วมีการดำเนินการในเรื่องการทบทวนสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว หลังจากที่สภาองค์กรชุมชนได้ครบวาระตามกฎหมาย พรบ.สภาองค์กรชุมชน 2551

สภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้วได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ขับเคลื่อนโครงการเศรษฐกิจและทุนชุมชน จึงได้เปิดเวทีวิเคราะห์ศักยภาพของตำบลโดยใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ คือ แผนที่ทำมือ วิเคราะห์ปัญหา-อุปสรรค ความต้องการ แนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมชุมชน

2.3.3 ระบบเศรษฐกิจชุมชน

จากการวิเคราะห์ของตัวแทนผู้เข้าร่วมทุกหมู่บ้านของตำบลเขาแก้ว พบว่า เกษตรชาวสวนยางพารา ประสบปัญหาราคายางตกต่ำ ในขณะที่ต้นทุนการผลิตสูง จำนวนผลผลิตและรายได้ต่อวันต่ำ มีพ่อค้าจากภายนอกมารับซื้อในราคาต่ำ คณะทำงานสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกัน จนมีข้อสรุปว่าน่าจะมีการเชื่อมโยงกองทุนต่างๆ ในตำบลมาทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาด้วยกันของสมาชิก และได้มีการดำเนินการรวบรวมผลผลิต เศษยางพาราและการบูรณาทุนในชุมชน โดยการตั้งคณะทำงานลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลที่กำหนด แล้วนัดมาสรุปร่วมกัน ได้ข้อมูลจำนวนแปลงที่ปลูกของสมาชิกจำนวน 1,018 แปลง มีรายได้ต่อวัน จำนวน 200-300 บาท ส่วนใหญ่ มีผลผลิตประมาณ 18-20 ก.ก. พ่อค้าที่รับซื้อในตำบลมีจำนวน 12 คน มีการรับซื้อเปิดร้านรับซื้อ สวนพ่อค้าเร่และพ่อค้าภายนอกที่ตลาดหัวอัฐ ได้มีการทดลองให้สมาชิกรับซื้อทำให้รู้ปัญหาเรื่องการตัดน้ำหนักการชั่งและราคาซื้อจากพ่อค้าทั่วไป ทำให้ขาดทุนเรื่องราคายางพาราตกต่ำ ซึ่งเป็นปัญหาระดับชาติ ชาวบ้านมีหนี้สินจำนวนมาก เนื่องจากนายทุนข้างนอกมาปล่อยกู้ดอกเบี้ยยวันต่อวันและเป็นอัตราดอกเบี้ยที่สูง (แก้งหมวกกันน็อค) จึงเป็นเหตุให้ชาวตำบลเขาแก้วต้องหาทางออกร่วม

จากข้อมูลพ่อค้ารับซื้อเศษยางพารา มีกระบวนการดังนี้

จากข้อมูลรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ยางราคาตกต่ำ ดินเหนียวต้องออกไปทำงานต่างหมู่บ้าน เพื่อหารายได้มาใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

จากปัญหาดังกล่าว เป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาระบบการเงินทุนในการประกอบอาชีพเสริม เพื่อแก้ปัญหาด้านอาชีพหนี้สิน และการปรับโครงสร้างหนี้ในระบบ โดยมีการวาดภาพตำบลที่อยากเห็นในอนาคต ที่ทุกคนได้คิดร่วมกัน คือ

- ตลาดนัดชุมชนเดิมมีการฟื้นฟูและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
- เห็นการเชื่อมโยงหน่วยงาน/ภาคีในการทำงานร่วมกันให้เกิดความมั่นคง
- เกิดตลาดกลางชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางการนำผลผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในตำบลมารวมกัน
- พัฒนาจุดชุมวิวกาศาศีเขาธงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในตำบล

ในปีเดียวกัน เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2558 มีการเปิดป้ายเขาแก้ว “ตำบลสวัสดิการสู่ตำบลจัดการตนเอง” โดยรองผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช นายศิริพัฒน์ พัฒกุล เป็นประธานเปิดงานเพื่อประชาสัมพันธ์งานสวัสดิการชุมชนให้ทุกคนได้รับทราบและเพื่อเปิดรับความร่วมมือกับทุกภาคส่วน

2.4 ระบบการจัดการทรัพยากร ชุมชน: สถาบันการเงินชุมชน แหล่งเงินทุน และแหล่งออมเงินของคนในชุมชน

การขับเคลื่อนงานของ “สถาบันการเงินชุมชนตำบลเขาแก้ว” ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2558 ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 474 คน จำนวนเงินรวม 3,350,000 บาท (ณ พ.ค.2562) และมีคณะกรรมการบริหารสถาบันการเงินชุมชนตำบลเขาแก้ว จำนวน 21 คน วัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง สถาบันการเงินชุมชนตำบลเขาแก้ว เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีความขยัน ประหยัด มีกิจกรรมการออมเงินในรูปแบบฝากพิเศษและฝากสะสม รายเดือน เพื่อรองรับสังคมสูงวัย ส่งเสริมให้สมาชิกรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ เพื่อบูรณาการทุนในชุมชน เป็นแหล่งทุนหมุนเวียนในการกระตุ้นเศรษฐกิจของสมาชิก เพื่อจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ และคนทำงาน เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดชุมชนจัดการตนเอง

กระบวนการทำงาน สถาบันการเงินชุมชนตำบลเขาแก้ว มีกระบวนการทำงาน ดังนี้

- 1) จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของแต่ละครัวเรือน หมู่บ้านละ 10 ครัวเรือน เพื่อนำมาวิเคราะห์ทางการเงิน (ปี พ.ศ. 2559 ได้งบประมาณต่อยอดจาก พอช.)
- 2) เชื่อมโยงองค์กร ภาคีเครือข่ายในตำบล คือ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล สหกรณ์เค็ดิตยูเนี่ยน กองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

- 3) วางแผน กำหนดทิศทางการทำงานของสถาบันการเงินชุมชน ตำบลเขาแก้ว
- 4) บุคคลใดที่จะเป็นสมาชิกสถาบันฯ ต้องเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนก่อน
- 5) ให้มีการจัดเก็บเงินทุกวันที่ 6 ของทุกเดือน เมื่อมีการดำเนินการเสร็จแล้วในแต่ละครั้งให้สรุปรายรับรายจ่ายของสถาบันการเงินชุมชน
- 6) มีการประชุมคณะกรรมการทุกเดือน (ชุดสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อรายงานประเด็นที่ขับเคลื่อนของตำบลร่วมกัน

ปัญหา/อุปสรรค ของสถาบันการเงิน

- 1) สมาชิกส่งแล้วไม่คืน จำนวน 4 ราย
- 2) สมาชิกไม่เข้าใจหลักเกณฑ์ของสถาบันฯ

ข้อดี

- 1) สมาชิกมีสิทธิเท่ากับกรรมการทุกประการ
- 2) สร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบพี่น้อง
- 3) สร้างธรรมาภิบาลขององค์กร สมาชิกสามารถตรวจสอบได้
- 4) กรรมการทุกคนสามารถทำงานแทนที่กันได้
- 5) มีการแลกเปลี่ยนการทำงานร่วมกัน
- 6) กรณีสมาชิกไม่ส่งเงิน ให้มาแจ้งให้กรรมการรับรู้และหาทางออกร่วมกัน ได้การเชื่อมโยงองค์กรเครือข่ายในตำบลให้เป็นสถาบันการเงินตำบลเขาแก้วมีเครือข่ายประกอบดังรูป

สิ่งที่ต้องทำต่อของสถาบันการเงินชุมชน

- 1) ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส/ผู้พิการในชุมชน
- 2) สร้างที่ทำการเป็นของตนเอง
- 3) อนาคตต้องสร้างระบบการเงินที่สอดคล้องกับ IT

ความภาคภูมิใจของสถาบันการเงินชุมชน

- 1) ได้ช่วยเหลือชาวบ้าน/การส่งเงินกู้เน้นส่งตามกำลังของสมาชิก
- 2) มีการรู้ข้อมูลเท่ากันของกรรมการและสมาชิก/สร้างความเสมอภาค/ไว้ใจซึ่งกันและกัน
- 3) สร้างเยาวชนมาเรียนรู้งาน
- 4) สมาชิกมีการไว้ใจคณะกรรมการ
- 5) มีการทำงานร่วมกันทุกภาคส่วนทั้งท้องที่ ท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และองค์กรเครือข่ายชุมชน

2.5 ระบบการออม : ออมต้นไม้ “เติมสีเขียว ให้เขาแก้ว” รักษาสิ่งแวดล้อม และสร้าง แหล่งเงินออม

ออมต้นไม้ เติมสีเขียวให้เขาแก้ว เพื่อเป็นบำนาญชีวิต

“เชื่อว่าการปลูกต้นไม้ธรรมชาติจะกลับคืนมา” นายวิเชียร

กองโล่ คณะกรรมการกลุ่มออมต้นไม้ตำบลเขาแก้ว เล่าให้ฟังว่า ย้อนกลับไปปี พ.ศ.2531 เกิดอุทกภัยทางธรรมชาติครั้งใหญ่ จากพายุที่พัดกระหน่ำ เป็นเหตุให้เกิดน้ำป่าไหลหลากจากเทือกเขาหลวง ไหลลงสู่หมู่บ้านคีรีวงผ่านเขาพนมและลานสกา ทำให้ได้รับผลกระทบเป็นวงกว้าง คลองสายหลักที่เคยไหลผ่านถูกดินโคลนกลบจนมิด พื้นที่ดินที่เป็นที่ตั้งหมู่บ้าน โรงเรียน และวัด กลายเป็นเส้นทางไหลของน้ำ จนเกิดเป็นคลองขนาดใหญ่ ส่งผลทำให้พืชสวนชาวบ้านเสียหายจำนวนมาก บทเรียนของภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นครั้งนั้น ได้ประสบปัญหาตามมา คือ สภาพอากาศแปรปรวน ฝนตกผิดฤดู ไม่มีฝืนป่าซับน้ำ ในปี พ.ศ.2558 หลังจากที่ประสบภัยแล้งอย่างรุนแรง น้ำในลำคลองแห้งขอด ทำให้พื้นที่เกษตรกรรม สวนยางพารา และสวนผลไม้เจอปัญหาขาดแคลนน้ำอย่างหนักพืชสวนล้มตายเนื่องมาจากฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานานกว่าสองเดือน ชาวบ้านไม่มีน้ำประปาใช้ ต้องซื้อน้ำในการอุปโภคและบริโภค ด้วยสาเหตุนี้เองจึงเกิดแนวความคิดที่ว่า “เติมสีเขียวให้เขาแก้ว”

นายสาโรจน์ สิ้นธุ ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเขาแก้ว ในปี พ.ศ.2559 เมื่อศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรมีโครงการฝายมีชีวิต แต่การก่อสร้างได้ขวางกันคลอง

เขาแก้วบริเวณทำน้ำสี่กั๊ก ซึ่งถือเป็นคลองต้นน้ำของอำเภอลานสกา อำเภอพระพรหม แล้วไหลลงสู่อำเภอปากพนัง ทำให้น้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม ตัวแทนชาวบ้านเรียกร้องว่า คลองเขาแก้วได้มีฝายส่งน้ำของกรมชลประทานอยู่แล้ว และที่ผ่านมาก็ได้ใช้น้ำจากฝายดังกล่าว แต่หลังจากที่มีการก่อสร้างฝายมีชีวิตเหนือขึ้นไปจากฝายส่งน้ำ ทำให้ฝายมีชีวิตกักเก็บน้ำไว้จำนวนมาก ส่งผลให้พืชสวนยืนต้นตายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกับพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านอ่าวไฉ่ไทร ซึ่งมีพื้นที่ 13,023 ไร่ เป็นพื้นที่ภูเขาซึ่งอยู่ในเทือกเขานครศรีธรรมราช ในบริเวณนี้มีอุทยานแห่งชาติอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชาวบ้าน มีคลองธรรมชาติสายหลักคือคลองเขาแก้ว ซึ่งเริ่มต้นจากน้ำตกกะโรมไหลผ่าน หมู่ที่ 4, หมู่ที่ 6, หมู่ที่ 3, หมู่ที่ 2, หมู่ที่ 1 ของตำบลเขาแก้ว

ต่อมาในปี พ.ศ.2560 จุดเริ่มการต่อยอดแนวคิดการก่อตั้งกองทุนต้นไม้ “เติมสีเขียวให้เขาแก้ว” เริ่มจากการออมต้นไม้ปีละ 1,000 ต้น ในการปลูกคนละต้น ต้นไม้ที่ปลูกส่วนใหญ่จะเป็นจำปาทอง ประดู่ อินทนิล สักทอง เป็นต้น โดยให้สมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเขาแก้วที่มีสมาชิกครอบคลุมทั้ง 6 หมู่บ้าน ประมาณ 4,000 กว่าคน

จากแนวความคิดดังกล่าวได้นำมาหารือชี้แจงทำความเข้าใจกับคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล เพื่อให้เกิดการยอมรับซึ่งใช้เวลาพอสมควร และนำเข้าที่ประชุมเพื่อจัดทำโครงการ “ออมต้นไม้” เพื่อขออนุมัติงบประมาณในการจัดซื้อต้นไม้โดยยึดหลักการประกอบด้วย 1) ความจำเป็นต้องใช้ไม้ในการสร้างบ้าน โดยไม่ต้องซื้อ

2) ปลูกเพื่อขาย เป็นรายได้ให้กับครัวเรือน ปีละ 1,000 ต้น ๆ ละ 10 บาท จำนวน 10,000 บาท โดยเป้าหมายขับเคลื่อนระยะเวลา 5 ปี ให้ได้ 5,000 ต้น ซึ่งต้นไม้ที่ปลูกได้ซื้อมาจากสมาชิกกองทุนฯ เป็นผู้เพาะขายเป็นการส่งเสริมรายได้ให้กับสมาชิกอีกทาง

การติดตามหลังแจกพันธุ์ไม้ให้ปลูก

ได้มีระบบการติดตามผ่านการประชุมประจำเดือนระดับตำบล โดยมีผู้แทนจากทุกหมู่บ้านเข้าร่วม ระยะเวลา 5 ปีจนกว่าต้นไม้จะเติบโต ช่วงแรกต้นไม้ที่เติบโตไปแล้วกว่า 800 ต้น และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกองทุนต้นไม้ที่มาสมัครเป็นสมาชิกสถาบันการเงินชุมชนตำบลเขาแก้ว ซึ่งจัดตั้งโดยกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบูรณาการร่วมกับสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว จัดทำแผนการออกต้นไม้สมาชิกสามารถนำต้นไม้มาเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ยืมได้ โดยคิดจากวงรอบต้นไม้ 1 เซนติเมตร เท่ากับ 100 บาท ภายใต้ระเบียบของกลุ่ม กรณีที่ผู้กู้ไม่สามารถส่งเงินได้ตามที่ตกลงทางคณะกรรมการ จะทำการยึดต้นไม้เป็นของกลุ่มทันที

พอกิน พออยู่ พอใช้ พอร่มเย็น

“การปลูกป่าถ้าจะให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์และได้ใช้ประโยชน์ เขาก็จะรักษาประโยชน์ เขาจะไม่ทำลาย และใครมาทำลาย เขาก็ปกป้องไว้ ให้ใช้วิธีปลูกไม้สามอย่างแต่มีประโยชน์สี่อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กิน ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกทับชั้นน้ำและปลูกอุดช่องโหว่ตามร่องห้วย

โดยรับน้ำฝนอย่างเดียว ประโยชน์ที่สี่คือ ได้ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำสร้างความสมบูรณ์และก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่า...” นายวิเชียร กองโล่ กล่าว

แนวคิดปลูกป่า 3 อย่างได้ประโยชน์ 4 อย่าง

เกษตรกรจำนวนหนึ่งเริ่มปรับเปลี่ยนวิธีคิด ปลูกป่า 3 อย่างได้ประโยชน์ 4 อย่าง สร้างมูลค่าต้นไม้ที่ปลูกทำให้เป็นทรัพย์ เพื่อออมทรัพย์และใช้แก้ปัญหาความยากจน

วิธีดำเนินการ

1) การจัดแบ่งที่ดินทำกินเพื่อใช้ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง จากพื้นที่ทำกินอยู่เดิมที่เป็นพื้นที่สวนไร่หรือนาแบ่งพื้นที่ออกมาร้อยละ 30-50 โดยมีรูปแบบการจัดแบ่ง 3 รูปแบบ ดังนี้

- จัดแบ่งโดยใช้พื้นที่รอบแนวเขตพื้นที่ทำกิน ปลูกในพื้นที่ร้อยละ 30-50 ตามแนวเขตแดนพื้นที่ทำกิน
- จัดแบ่งออกมาชัดเจนเป็นส่วน ปลูกในพื้นที่ร้อยละ 30-50 โดยจัดสวนอยู่ด้านหนึ่งของพื้นที่
- จัดแบ่งเป็นริ้วหรือแถบตามความเหมาะสม

2) การจัดองค์ประกอบพันธุ์ไม้ตามวัตถุประสงค์โดยการปลูกพันธุ์ไม้ในพื้นที่ตามความเหมาะสม แต่ให้ได้องค์ประกอบซึ่งให้เกิดความพออยู่ พอกิน พอใช้ ดังนี้

- ปลูกเพื่อให้เกิดความเพียงพอในด้านพอลิเมอร์ เช่น การปลูกต้นไม้สำหรับใช้เนื้อไม้มาปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เช่น ไม้ตะเคียนทอง, สัก, ยางนา, มะฮอกกานี, กระต๊อบเตา, จำปาทอง ฯลฯ
- ปลูกเพื่อให้เกิดความเพียงพอในด้านกรีนพอลิเมอร์ เช่น การปลูกต้นไม้สำหรับใช้กินเป็นอาหาร เป็นยาสมุนไพร เป็นเครื่องดื่ม ตลอดจนพืชที่ปลูกเพื่อการค้าขายผลผลิตเพื่อดำรงชีพ เช่น ไม้ผลต่างๆ ได้แก่ เงาะ, ทุเรียน, มังคุด, ลองกอง, มะม่วง ฯลฯ ไม้ที่ให้ผลผลิตเพื่อขาย เช่น ปาล์ม, มะพร้าว, ยางพารา ฯลฯ
- ปลูกเพื่อให้เกิดความเพียงพอในด้านกรีนพอลิเมอร์ เช่น ปลูกต้นไม้สำหรับใช้สอยในครัวเรือน ใช้พลังงาน ใช้เป็นเครื่องมือต่างๆ ในการประกอบอาชีพ ได้แก่ ไม้ไผ่, หวาย สำหรับจักสานเป็นเครื่องเรือนของใช้ ฯลฯ ไม้โตเร็วบางชนิดที่ใช้เป็นไม้พื้, ถ่าน, ไม้พลังงาน เช่น สบู่ดำ, ปาล์ม ฯลฯ ไม้ทำเครื่องมือการเกษตร ได้แก่ การทำด้ามจอบ, มีด, ขวาน, ทำรถเข็น, โต๊ะ, เก้าอี้, ตู้ ฯลฯ
- กระบวนการสร้างมูลค่าต้นไม้ เป็นการให้คุณค่าไม้ ให้เป็นมูลค่าเพื่อเกิดการพอลิเมอร์ ให้พอรักษาที่ดินทำกินให้อยู่กับเจ้าของผู้ทำกิน ให้เป็นมูลค่าเพื่อการศึกษาเรียนรู้ ในการลดค่าใช้จ่ายจากพืชที่ปลูกไว้บริโภคเอง

องค์ประกอบตามวัตถุประสงค์ ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง “ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามความเหมาะสม” เป็นการจัดโครงสร้าง พันธุ์ไม้ให้มีสภาพใกล้เคียงกับป่า เพื่อเป็นประโยชน์ต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์

1) ไม้เรือนยอดชั้นบน ได้แก่ ไม้ที่ปลูกใช้เนื้อไม้ทำที่อยู่อาศัย เช่น ตะเคียนทอง, สัก, ยางนา, สะเดา, จำปาทอง ฯลฯ และไม้ที่ลำต้นสูงและที่ปลูกเป็นอาหารได้ เช่น สะตอ, เหยียง, กระท้อน, มะพร้าว, หมาก ฯลฯ

2) ไม้เรือนยอดชั้นกลางส่วนใหญ่เป็นไม้เพื่อกรีน, การขาย, การใช้เป็นอาหารและสมุนไพร เช่น มะม่วง, ขนุน, ชมพู่, มังคุด, ฝรั่ง, ทุเรียน, ลองกอง, ปาล์ม ฯลฯ

3) ไม้ที่ปกคลุมผิวดิน ทั้งที่เป็นอาหาร สมุนไพรและของใช้ เช่น กาแฟ, ผักป่าชนิดต่างๆ เช่น สะพู, มะนาว, หวาย, สบู่ดำ ฯลฯ

4) พันธุ์พืชที่ใช้ประโยชน์จากส่วนที่อยู่ใต้ดิน (พืชหัว) เป็นพืชที่ปลูกเพื่อความเพียงพอในด้านกรีน ได้แก่ กลอย, ชิง, ข้า, กระจ่าง, กระเทียม ฯลฯ

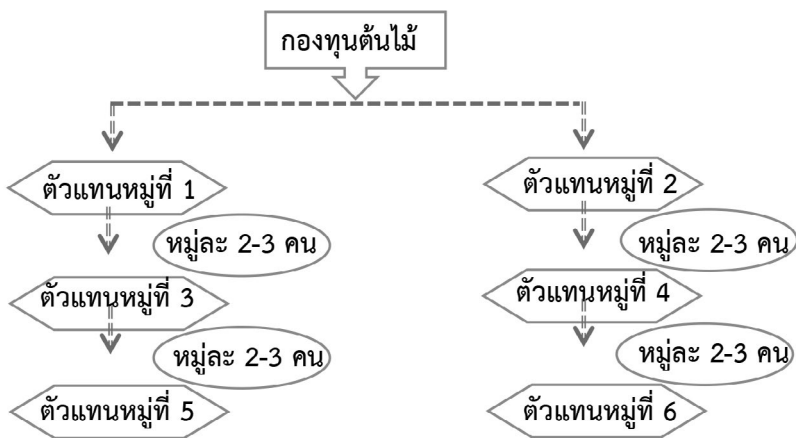
ซึ่งกระบวนการปลูกในรูปแบบดังกล่าวจะได้พันธุ์ไม้ที่เกิดป่า 3 อย่าง คือ ป่าเพื่อพอลิเมอร์ ป่าเพื่อพอลิเมอร์และป่าเพื่อพอลิเมอร์ และจะได้ประโยชน์เพิ่มในด้านการรักษาสมดุลด้านสิ่งแวดล้อม

“ปลูกต้นไม้-ปลูกรายได้”

เขาแก้วแหล่งเรียนรู้ ชุมชนน่าอยู่ เกษตรกรรมปลอดภัยพืชเศรษฐกิจชุมชนก้าวหน้า ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

- 1) เป็นแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2) มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ
- 3) ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- 4) การเกษตรกรรมเป็นเกษตรกรรมปลอดภัย
- 5) ประชาชนสามารถสร้างอาชีพและมีรายได้เพิ่มขึ้น
- 6) ชุมชนของตำบลเขาแก้วเป็นชุมชนที่น่าอยู่

กลุ่มออมต้นไม้ มีสมาชิกจำนวนกว่า 50 ราย มีสมาชิกกระจาย 6 หมู่บ้านครอบคลุมทั้งตำบล และมีสมาชิกที่ปลูกต้นไม้เดิมอยู่แล้วกว่า 10 รายตั้งแต่ปี 2531 เป้าหมายจะปลูกต้นไม้ให้ได้ 5,000 ต้นในปี 2565 โดยคาดหวังว่าในอนาคตต้นไม้ที่มีขนาดเพียงพอต่อกติกาของกลุ่มจะสามารถนำมาเป็นหลักทรัพยค้ำประกันเงินกู้ของสถาบันการเงินตำบลเขาแก้วได้อีกช่องทางหนึ่ง

อุปสรรคในกระบวนการดำเนินการ

- 1) หลายคนยังไม่เชื่อแนวคิดของการปลูกต้นไม้ เนื่องจากต้องให้เห็นด้วยตาจึงจะเกิดการยอมรับ
- 2) ต้องใช้ระยะเวลาในการปลูก

หน่วยงานหนุนเสริม

องค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้ว ได้อนุมัติงบประมาณให้กับกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล สถาบันการเงินชุมชนเขาแก้ว และสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวน 30,000 บาท เพื่อใช้ในการดำเนินงานตามแผนงานภายใต้โครงการปรับปรุงพัฒนาสิ่งแวดล้อมตำบลเขาแก้ว

อนาคตทรัพย์สินจากต้นไม้พัฒนาไปสู่ธนาคารต้นไม้ ด้วยหลักการของประชาชนสำคัญ 4 ข้อ คือ

ข้อที่ 1 ต้นไม้ที่ประชาชนปลูก ต้องเป็นของประชาชนทั้งทรัพย์สิน และสิทธิ์ เพราะปัจจุบันรัฐออกกฎหมายละเมิดสิทธิ์ในทรัพย์สินว่าไม้สัก ไม้ยาง และไม้สัก 15 ชนิด ไม่ว่าขึ้นที่ใดถือว่าเป็นไม้หวงห้าม

ข้อที่ 2 ต้นไม้ต้องมีมูลค่าเป็นทรัพย์สินที่มีชีวิต เพราะในปัจจุบันต้นไม้ต้องตายเสียก่อน จึงจะมีมูลค่าโดยต้องโดนตัด แปรรูปผ่า เผา อบเสียก่อน จึงจะมีมูลค่า เป็นการเอาเปรียบชีวิตต้นไม้เอาเปรียบเจ้าของต้นไม้ เมื่อเทียบกับทรัพย์สินอื่น เช่น เหล้าในโกดังเป็นทรัพย์สิน เครื่องจักรในโรงงานเป็นทรัพย์สิน รถยนต์วิ่งบนถนนเป็นทรัพย์สิน ร้องเพลง ทำเดิน เสียงดนตรี ชุดความรู้ ยังเป็นทรัพย์สินได้ ฉะนั้นต้นไม้ที่มีชีวิตยืนต้นบนแผ่นดินประชาชนจึงเป็นทรัพย์สินไม่ได้

ข้อที่ 3 ต้องมีองค์กรบริหารจัดการที่มาจากคนปลูกต้นไม้
เจ้าของต้นไม้ เพื่อจัดการตนเอง เพราะไม่ให้คนอื่นมาจัดการ ซึ่ง
หมายถึง เราโดนเอาเปรียบ

ข้อที่ 4 ต้องมีกองทุนส่งเสริม สนับสนุนในกิจการปลูก ดูแล
จัดการต้นไม้ โดยกองทุนนี้ต้องเก็บมาจากประชาชน ผู้ปลูกต้นไม้
กิจการค้าไม้ และกิจการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

กว่าสองปีที่ผ่านมากับการเดินทาง “ออมต้นไม้ เต็มสีเขียว
ให้เขาแก้ว” ถึงแม้ว่าจะเพิ่งเริ่มทำเรื่องนี้ไม่นานนัก แต่ย้อนกลับไป
จะเห็นว่าชุมชนได้มีการปลูกพืชสวนผสมมายาวนานหลายสิบปี
เนื่องจากปัญหาภัยแล้ง แต่นั่นเป็นการทำตามธรรมชาติของคนที่ใช้
ชีวิตอยู่ร่วมกันกับป่า มาตอนนี้การอมต้นไม้ได้เกิดขึ้นจากคนในชุมชน
เขาแก้วที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรฯ พร้อมทั้งจะปกป้องและ

รักษาป่า จำเป็นที่คนเขาแก้วต้องลุกขึ้นมาสร้างพื้นที่สีเขียวให้เต็มพื้นที่
ของตำบลเขาแก้ว สิ่งที่เกิดขึ้นจากการอมต้นไม้ คือ เกิดสมาชิก
ที่เข้าร่วมโครงการ ประมาณ 50 คน ปลูกต้นไม้แล้วกว่า 800 ต้น
เรามีคลองเขาแก้วที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี สวนที่มีต้นไม้ขนาดพันธุ์
สามารถสร้างเม็ดเงินจากหลักสิบเป็นหลักร้อยหลักพันจนถึงหลักแสน
โดยใช้เวลาไม่กี่ปี เปลี่ยนต้นไม้ให้เป็นมูลค่า เพื่อสร้างฐานความมั่นคง
ในชีวิตตอนวัยชรา และเต็มสีเขียวให้เขาแก้วได้จริง สิ่งที่เรากำลังทำ
จะไม่หยุดเพียง 4-5 ปี แต่เราจะสานต่อให้คนทั้งตำบลเขาแก้วหันมา
เห็นประโยชน์ของการอมต้นไม้ ไม่ใช่ว่าปลูกเพื่อสร้างมูลค่าเพียง
อย่างเดียว แต่เป็นการอมเพื่อสร้างความสมดุลทางธรรมชาติให้คงอยู่
กับเราและลูกหลานของคนเขาแก้วตลอดไป “ต้นไม้” เป็นสินทรัพย์
ประเภทหนึ่งมีราคาสามารถถือครองได้ สามารถใช้เป็นบำนาญยามชรา
และเป็นมรดกแก่ลูกหลานต่อไป” วิเชียรกล่าว

3. บทเรียนจากการขับเคลื่อนงาน ขบวนการองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว

3.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

- 1) การจัดระบบข้อมูล และการใช้ข้อมูล ร่วมกันวิเคราะห์ เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาของคนในพื้นที่
- 2) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมและให้ความสำคัญของการรวมกลุ่ม
- 3) มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในทุกกระบวนการ จากการทำงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมประชาชนเรียนรู้ ทำความเข้าใจ เปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนพฤติกรรม
- 4) มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน และดำเนินการตามแผนการทำงานที่ทุกคนได้ออกแบบร่วมกัน
- 5) มีหน่วยงานภาคีหนุนเสริมตามแผนงาน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้ว ที่ดินจังหวัดนครศรีธรรมราช (สาขาลานสกา) เกษตรอำเภอลานสกา องค์การการเงินในชุมชน กลุ่มอาชีพ ภูมิปัญญา/ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกัน

- 6) มีการพัฒนาต่อยอดจากงานที่มีอยู่เดิมในชุมชน เช่น การจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ และช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่ไม่ร่อเพียงงบประมาณจากส่วนกลาง
- 7) มีเกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายภายในและนอกพื้นที่ ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับชาติ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน
- 8) มีกระบวนการสรุปการทำงาน ติดตามและเรียนรู้ เพื่อพัฒนาการทำงานอย่างต่อเนื่อง

จากรูปรธรรมความสำเร็จข้างต้นที่กล่าวมา เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ตำบลเขาแก้ว ยังมีกิจกรรมสำคัญที่พี่น้องในชุมชนร่วมกันขับเคลื่อน อาทิ โรงเรียนผู้สื่อข่าววิทยุชีวิตตำบลเขาแก้ว ที่มีการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับกองทุนสวัสดิการชุมชน สภากองศ์กรชุมชนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านร่อน เกษตรอำเภอลานสกา การท่องเที่ยวในชุมชน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย องค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้วและผู้สูงอายุทั้งตำบล 6 หมู่บ้าน เพื่อช่วยดูแลผู้สูงอายุที่ประสบ ปัญหาด้านสุขภาพ ต้องเรียนรู้ดูแลตัวเองในด้านต่างๆ เช่น อาหาร การออกกำลังกาย ตรวจสอบสุขภาพ ที่อยู่อาศัย นันทนาการ เศรษฐกิจ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ ล้วนมาจากความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของของพี่น้องในชุมชนด้วยตัวเองทั้งสิ้น

“การที่ชุมชนจะเข้มแข็งหรือไม่นั้นคงไม่มีสูตรสำเร็จ หรือ เครื่องมือใดจะมาบ่งชี้กำหนดได้อย่างชัดเจนแต่สิ่งสำคัญคือ ชุมชน ต้องรู้เป้าหมาย ความต้องการของตนเอง เชื่อมั่นในพลังชุมชนว่ามี ความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีส่วนร่วม สร้างความ สัมพันธ์กับภาคีกับเพื่อน และที่สำคัญต้องมีการนำข้อมูลไปใช้ในการ วางแผนจัดการความรู้และทุนชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนา ชุมชนในทุกด้านได้อย่างยั่งยืน เช่นเดียวกับพี่น้องตำบลเขาแก้วที่กำลัง เรียนรู้ และตั้งใจที่จะพัฒนาความเข้มแข็งของตนเองต่อไป” นายสวาท ชูเจริญ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาแก้ว กล่าว

3.2 ศักยภาพในการขยายเครือข่าย การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

เครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนในภาคใต้ มีคณะทำงาน เครือข่ายต่างๆ ภายใต้การสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อให้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นกลไกหนุนช่วยระหว่างกัน รวมทั้งร่วมกันผลักดันนโยบาย ประกอบด้วย

- 1) คณะอนุกรรมการสภาองค์กรชุมชนภาคใต้ มีสภาองค์กร ชุมชนตำบลจำนวน 1,149 ตำบล จากจำนวนองค์กร ชุมชนปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ทั้งสิ้น 1,176 ตำบล
- 2) คณะทำงานเครือข่ายสวัสดิการชุมชนภาคใต้โดยปัจจุบัน มีกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล รวม 1,114 ตำบล

นอกจากนี้ยังมีคณะทำงานเครือข่ายแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย โดยชุมชน (บ้านมั่นคง) คณะทำงานเศรษฐกิจและทุนชุมชน คณะทำงานจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน คณะทำงานพัฒนาแกนนำ ขบวนองค์กรชุมชนในระดับภาค เป็นกลไกกำลังสำคัญในการขับเคลื่อน การจัดการจัดการตนเองของชุมชน และสนับสนุนการสร้างชุมชน เข้มแข็ง

4. ข้อเสนอเพื่อการสนับสนุนการสร้างชุมชน ท้องถิ่นเข้มแข็ง สู่อำนาจจัดการตนเอง ของชุมชนท้องถิ่น

จากปัญหาและความสำคัญรวมทั้งรูปธรรมการจัดการตนเอง
ของชุมชนท้องถิ่นข้างต้น และเพื่อสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง
ให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการตนเองได้ ซึ่งจะเป็นการสร้าง
ความเข้มแข็งของสังคมจากฐานราก ควรมีแนวทางการดำเนินงานในระดับ
นโยบายดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดพื้นที่กึ่งกลางของการพูดคุยของคน
ในระดับตำบล โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยง
คนในพื้นที่ สร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาตำบล
รวมทั้งตัดสินใจประเด็นสาธารณะที่สำคัญในท้องถิ่น ในลักษณะ
“กระบวนการประชาธิปไตยชุมชน”

2. ส่งเสริมสนับสนุนให้สภาองค์กรชุมชนใช้แผนชุมชนเป็น
เครื่องมือสำคัญในการสร้างการเรียนรู้และกำหนดอนาคตชุมชน
ด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้องค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรับแผนชุมชนไปบูรณาการกับแผนพัฒนา
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการสวัสดิการชุมชน เพื่อให้ชุมชน
สามารถจัดระบบสวัสดิการที่ทั่วถึงกับคนในตำบลภายใต้บริบทวิถี
วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

4. ให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชน สามารถ
สร้างทางเลือกในการบริหาร การจัดการทรัพยากรโดยได้รับการส่งเสริม
สนับสนุนจากรัฐ

5. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน
โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีทักษะในการวางแผนด้านเศรษฐกิจ สนับสนุน
การผลิต ภายใต้ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่

6. เชื่อมโยงโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในวงกว้าง
เช่น โครงการบริหารจัดการน้ำขนาดใหญ่ โครงการก่อสร้างด้าน
พลังงานขนาดใหญ่ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับข้อมูล
และแสดงความคิดเห็น รวมทั้งร่วมตัดสินใจในฐานะเจ้าของพื้นที่

ก้าวข้ามขีดจำกัดสู่... จริยธรรมสื่อ เพื่อสุขภาวะทางสังคม

เขียนโดย

อานนท์ มีศรี และคณะ

สารบัญ

1. สถานการณ์ปัญหา	86
2. ชุดความรู้และนวัตกรรมที่มีอยู่	98
3. ศักยภาพและการขยายเครือข่าย	104
4. รูปธรรมพื้นที่ต้นแบบ	106
5. การก้าวข้ามข้อจำกัดในการจัดการ	110
6. ข้อเสนอเชิงนโยบาย	112

1. สถานการณ์ปัญหา

สุขภาพทางสังคม หมายถึงการที่คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความรัก เอื้ออาทรและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปราศจากสัมพันธภาพที่ร้ายฉานของคนในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ และสังคม รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสภาวะการณ์ที่ทุกสังคมแสวงหา สื่อจะเป็นตัวกลางสำคัญที่จะต้องทำหน้าที่ เชื่อมประสานความเข้าใจอันดี และเป็นการเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ นำเสนอในแง่มุมที่ไม่สร้างความแตกแยก ไม่นำเสนอข่าวที่ส่งถึงการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม

อย่างไรก็ตามพัฒนาการของสื่อสารที่เป็นไปอย่างรวดเร็วจากที่ผู้คนเคยรับสารจาก วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ จนปัจจุบันเทคโนโลยีด้านการสื่อสารที่เป็นอุปกรณ์อำนวยความสะดวก เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต ทำให้การเข้าถึงสื่อได้ง่ายขึ้น และทุกคนสามารถเป็นนักสื่อสารได้

ความสะดวก ความมีอิสระในการสื่อสารที่ทุกคนก็สามารถเป็นนักสื่อสารได้ การสื่อสารในปัจจุบันจึงมีการนำเสนอสื่อลามก การหลอกลวง การสื่อสารด้านเดียว การสื่อสารเพื่อผลประโยชน์ตนเอง และพวกพ้อง การสื่อสารด้วยอคติ จนเกิดการเข้าใจผิด ทำร้ายกัน

ชวนทะเลาะกันในโซเชียลออนไลน์และนำไปสู่สังคมที่ขาดความสุข ซึ่งมีตัวอย่างการนำเสนอข่าวที่มีการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ที่จะสื่อให้เห็นถึงการขาดจริยธรรมของการสื่อสาร กรณีเด็กหญิงวัย 5 ขวบที่ถูกละเมิดทางเพศ โดยผู้เป็นแม่พาเร่ขายตัวแลกกับเงินไม่กี่บาท ซึ่งเริ่มต้นจากสื่อโซเชียลนำเสนอผ่านเพจเฟซบุ๊ก facebook นั่นคือตัวอย่างของ “พิษสื่อ” ที่ถาโถมมาจากสื่อโซเชียลที่ขาดความรับผิดชอบ และยังมีบางเพจ ในเนื้อหาข่าวบอกชื่อ/ที่อยู่ของแม่ นำภาพเด็กที่ตกเป็นเหยื่อที่ถูกกระทำเหมือนการประจานให้สังคมรับรู้ เหมือนเป็นการซ้ำเติมที่ร้ายสุดและขาดจิตสำนึกก็คือการเขียนข่าวบรรยายพฤติกรรมที่เด็ก 5 ขวบถูกกระทำอย่างละเอียดยิบ โดยเจตนา “ขายข่าว” บนความทุกข์ระทมของเหยื่อตัวน้อยๆ และที่มากไปกว่านั้นคือ “สื่อหลัก” ยังพลอยขาดจิตสำนึก ขาดคุณธรรม และจริยธรรม รวมๆ คือจรรยาบรรณที่ควบคุมสื่อไปด้วยในบริบทของสังคมเสื่อม สื่อมีสิทธิที่จะนำเสนอข่าวนี้ เพื่อสะท้อนไปถึงความรับผิดชอบของสังคมส่วนรวม หรือผู้มีอำนาจแก้ไขปัญหาซึ่งสื่อหลักก็ไม่ควรจจะลงรายละเอียดในพฤติกรรมถึงขั้นบรรยายกันเป็นฉากๆ เดิมแต่มีสีสันลงไปในวิธีเล่าข่าว แทบจะก๊อปปี้เพจข่าวในสื่อโซเชียลมาทั้งหมด

จริยธรรมสื่อเป็นกฎกติกาและเป็นเครื่องมือ ที่ให้นักสื่อสารนำไปเป็นแนวปฏิบัติงานในการทำหน้าที่ และยังใช้กำกับให้คนทำสื่อดูแลกันเองเพื่อการแก้ปัญหาการนำเสนอข่าวที่ขาดจริยธรรม หลักคิดโดยทั่วไป จริยธรรมของสื่อ มักจะมองไปที่องค์ประกอบภายนอกที่จะเข้ามาตรวจสอบหรือควบคุมสื่อคอยจับผิดจากผลที่ออกมาแล้ว อย่างไรก็ตามดีสำหรับในด้านสื่อเองเมื่อพูดถึงจริยธรรมจะหมายถึงการเน้น

หลักความคิดการตัดสินใจของสื่อ มากกว่าจะเน้นให้องค์กรภายนอกเข้ามาควบคุม จริยธรรมของสื่อจึงเน้นอยู่ที่การตัดสินใจ เพราะคุณค่าที่สำคัญที่สุดของมนุษย์อยู่ที่การตัดสินใจและตรงจุดของการตัดสินใจ นี่เองที่สื่อสามารถเลือกได้ว่าเขาจะคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นหรือคำนึงถึงธรรมชาติของการกระทำในตัวของมันเองว่าดีหรือไม่ดี

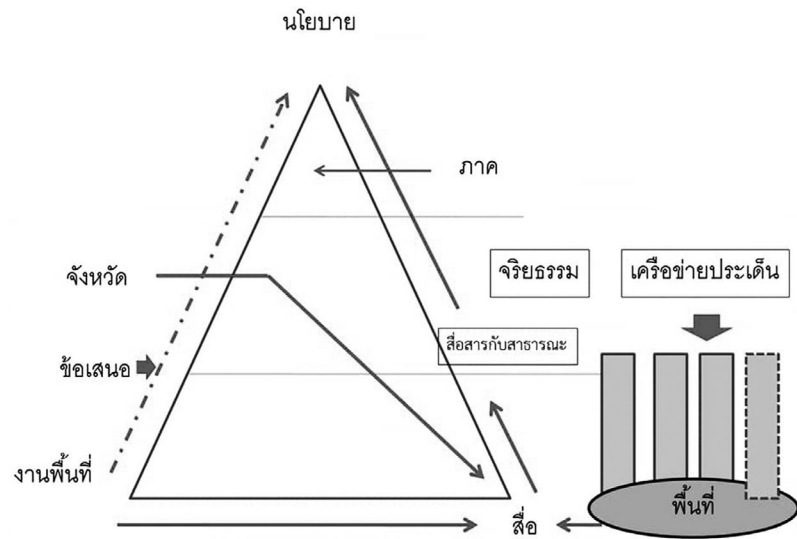
ในคู่มือการเรียนการสอนวิชากฎหมายและจริยธรรมสื่อมวลชน ได้ให้ความหมาย แนวคิดว่าด้วยจริยธรรม จรรยาบรรณ และความสัมพันธ์กับกฎหมายไว้ว่า “จริยธรรม” หมายถึง ปรัชญาหรือระบบแห่งศีลธรรม ซึ่งใช้เป็นหลักประเพณีของคนในสังคม เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจความดีชั่วตามมโนสำนึกของบุคคล ศ.นพ. ประเวศ วะสี ได้กล่าวปาฐกถา “จริยธรรมจะทำให้สื่อเปลี่ยนไปอย่างไร” ผ่านองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2552 ว่า “สื่อมวลชนต้องสร้างการสื่อสารแห่งการเรียนรู้ อย่างมีบูรณาภาพและมีดุลยภาพ ต้องทำให้สังคมได้เรียนรู้และใช้ข้อเท็จจริงความจริงที่เกิดขึ้นอย่างทั่วถึงกัน การสื่อสารนั้นไม่ใช่ใครพูดอะไรก็ถ่ายทอดไป เท่ากับว่าถ่ายทอดความไม่จริงออกไป ตรงนี้สื่อต้องมีวิจารณญาณที่สูง ที่สำคัญสื่อมวลชนต้องเป็นกัลยาณมิตรให้กับสังคม ไม่ใช่บาปมิตร เราต้องส่งเสริมสมรรถนะของสื่อสารมวลชนให้เกิดขึ้นในภาวะสังคมที่ซับซ้อนเช่นนี้ และจะอย่างไรให้ระบบการสื่อสารเป็นประโยชน์แก่สังคม และสามารถพิทักษ์ผลประโยชน์ของสังคมได้ด้วย” จริยธรรมของสื่อมวลชนนั้น คือ การสามารถทำหน้าที่สื่อสารเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สื่อมวลชนควรสื่อความจริงในลักษณะ

การสร้างปัญญา 3 เรื่อง ได้แก่ 1) สุตมยปัญญา เมื่อคนได้ฟังข่าวสารแล้วต้องเกิดปัญญา 2) จินตมยปัญญา เมื่อคนได้รับข่าวสารนั้นแล้วก็ต้องเกิดความเข้าใจที่สูงขึ้นในเรื่องนั้น ๆ เกิดเป็นความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ด้วย และ 3) ภาวนามยปัญญา ต้องทำให้การนำเสนอข่าวสารนั้นสร้างการปฏิบัติลงมือ หรือการเปลี่ยนแปลงของผู้คน”

เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้เป็นการรวมตัวของคนทำสื่อภาคประชาชนที่มาจากสื่อวิทยุชุมชน วิทยุธุรกิจชุมชน สื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ เคเบิลทีวีท้องถิ่น จาก 7 จังหวัดประกอบด้วย นครศรีธรรมราช ชุมพร สุราษฎร์ธานี พัทลุง กระบี่ ปัตตานี ตรัง โดยเริ่มต้นเมื่อปี 2559 เป็นการรวมตัวเป็นเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. ผ่านทางสถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สจรส.ม.อ.) ในชุดโครงการศูนย์วิชาการสร้างเสริมสุขภาพภาคใต้ (ศวสต.) แผนงานพัฒนาเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ ภารกิจสำคัญคือ การทำหน้าที่สื่อสารประเด็นสุขภาพในพื้นที่ การสื่อสารของเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้เน้นประเด็นร่วมของพื้นที่ภาคใต้ ทั้งประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเด็นความมั่นคงทางด้านอาหาร ประเด็นการจัดการปัจจัยเสี่ยงในเด็กและเยาวชน ประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ ใช้ช่องทางวิทยุ รูปแบบรายการ ภายใต้ชื่อรายการ กินอิม นอนอุ่น บนแผ่นดินใต้ มีวิสัยทัศน์ สื่อขับเคลื่อนสังคมสู่การเปลี่ยนแปลง

ปี 2561 เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้ มีการจัดทำแผนการดำเนินงาน กำหนดเป้าหมาย พัฒนาต่อยอดขยายเครือข่ายครบ

14 จังหวัดภาคใต้ และพัฒนาสู่การเป็นมืออาชีพ กำหนดกติกาเพื่อใช้เป็นกลไกกำกับ ในการกำกับดูแลตนเอง โดยการสร้างแนวปฏิบัติเพื่อกำหนดจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาวะทางสังคม โดยผ่านงานวิจัย และการเพิ่มช่องทางการสื่อสาร ใช้รูปแบบที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบ On air, Online, On ground โดยมีกรอบการดำเนินงาน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบการดำเนินงานจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาวะทางสังคม

การขับเคลื่อนจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาวะทางสังคมของเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ในปีที่ผ่านมา ตามเป้าประสงค์ 3 ปี ใน 4 ประเด็น ประกอบด้วย 1) ขยายเครือข่ายสื่อเพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะภาคใต้ 14 จังหวัด 2) เกิดแนวทางปฏิบัติเพื่อกำหนดกรอบจริยธรรมสื่อสารเพื่อสุขภาวะทางสังคม 3) เกิดรูปแบบการสื่อสารเพื่อสุขภาวะในชุมชนภาคใต้ และ 4) ยกกระดับนักสื่อสารในเครือข่ายสื่อเป็นนักสื่อสารสุขภาวะมืออาชีพ และมีข้อเสนอต่อหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

หน่วยงาน	ข้อเสนอ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. หนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพกอง บก. สื่อสร้างสุขภาคใต้ เพื่อให้เป็นกลไกการสื่อสารของการสร้างเสริมสุขภาพพื้นที่ภาคใต้ 2. ใช้โมเดลเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ เพื่อการสื่อสารของสำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) 3. สนับสนุนให้เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภูมิภาค เพื่อการขยายเครือข่ายการทำงานด้านสื่อสุขภาพในการขับเคลื่อนสังคมสู่การเปลี่ยนแปลง

หน่วยงาน	ข้อเสนอ
สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)	<p>1. เสนอให้สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ร่วมกับคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.) สนับสนุนให้เกิดกระบวนการสื่อสารเพื่อการเข้าถึงสิทธิที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมภาคใต้โดยผ่านเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้</p> <p>2. เสนอให้สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สนับสนุนเครือข่ายสื่อภาคใต้เป็นกลไกในการสื่อสารทำความเข้าใจและส่งเสริมการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพของประชาชนโดยกองทุนหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่</p>
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)	<p>1. เสนอให้ศูนย์พัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมภาคใต้ (สช.) ร่วมกับเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพภาคใต้โดยกองบก. สื่อสร้างสุขภาพภาคใต้ผลักดันประเด็นจริยธรรมสื่อชุมชนเป็นนโยบายสาธารณะในระดับชาติผ่านกระบวนการสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ หรือสมัชชาเชิงประเด็น</p> <p>2. เสนอให้ สช. ปรับเพิ่มกลไกการสื่อสารเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเป็นอีกหนึ่งกลไกเพื่อสื่อสารการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายทั้งในระดับภาคและระดับพื้นที่</p>

หน่วยงาน	ข้อเสนอ
กระทรวงสาธารณสุข (สธ.)	<p>1. เสนอให้เพิ่มภาคีเครือข่ายสื่อชุมชนในโครงสร้างคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.)</p> <p>2. เสนอให้ สธ. ร่วมกับสถาบันวิชาการใช้เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพใต้เป็นกลไกในการเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพประชาชนในพื้นที่</p>
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)	ให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนใช้กลไกเครือข่ายสื่อชุมชนภาคใต้ในการสื่อสารการขับเคลื่อนงานพัฒนาสร้างความเข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่
สมาชิกเครือข่ายชุมชน	<p>1. ขอให้สมาชิกภาคีเครือข่ายร่วมเป็นสื่ออาสา กับเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพภาคใต้และใช้ช่องทางการสื่อสารของเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพใต้ในการสื่อสารการขับเคลื่อนงาน</p> <p>2. เสนอให้ภาคีเครือข่ายใช้เวทีการสื่อสารในการถอดความรู้และขับเคลื่อนงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม</p> <p>3. เปิดพื้นที่ให้เครือข่ายอื่น ๆ เข้ามาร่วมเป็นหุ้นส่วนในการสร้างเสริมสุขภาพประชาชน</p>

การทบทวนการดำเนินงานตามข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานต่าง ๆ ภายใต้กรอบปัจจัยกำหนดสุขภาพมีรายละเอียดดังนี้

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.):

ยังไม่เห็นรูปธรรมจากการดำเนินงานของหน่วยงานที่รับข้อเสนอ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มีข้อคิดเห็นจากที่ประชุมกอง บก.สื่อสร้างสุขภาพได้ดังนี้

คน:

1) สสส. มีคนทำงานในรูปแบบเครือข่ายและรูปแบบของชุดโครงการ รวมทั้งการสนับสนุนให้กับกลุ่มบุคคลเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพเกือบทุกภาคส่วน กระบวนการสื่อสารจะใช้คนที่รับการสนับสนุนดำเนินการด้านสื่อสารควบคู่ไปด้วย จึงทำให้คนที่ทำงานในชุดโครงการไม่ได้มีการประสานงานสื่อสารกับเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้โดยตรง

2) สำหรับคนที่ทำงานในโครงการตามที่ สสส.สนับสนุนกับคนที่อยู่ในเครือข่ายสื่อสร้างสุขเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันสามารถที่ขับเคลื่อนงานได้แต่จะได้ในเฉพาะชุดโครงการนั้น ๆ หรือพื้นที่นั้น ๆ

3) สสส. จะทำงานร่วมกับกลุ่มเดิม ๆ กลุ่มใหม่ ๆ เข้าถึงยากซับซ้อน

สภาพแวดล้อม: ด้วยความเป็นบริบทที่แตกต่างกัน องค์ความรู้ที่แตกต่างกัน วิธีการดำเนินงานของเครือข่ายในแต่ละภาคแตกต่างกันเป็นส่วนหนึ่งที่ข้อเสนอไม่บรรลุความสำเร็จ

กลไก: สสส.เองมีการบริหารแบบแยกส่วนคือระบบสำนักต่าง ๆ ซึ่งมีภารกิจหน้างานความรับผิดชอบที่แตกต่างกันและบริหารจัดการโดยบอร์ดและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ไม่มีส่วนรับรู้ข้อเสนอจากเครือข่ายและการจัดวงคุยเพื่อการแลกเปลี่ยนในระดับเขตยังไม่เห็นปรากฏเด่นชัด แต่ สสส.เปิดโอกาสให้มีการสร้างเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้เพื่อการเชื่อมต่อกับภาคีสุขภาพอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.):

ผลการดำเนินงาน มีผู้แทนเครือข่ายสื่อสร้างสุขเข้าร่วมเป็นอนุกรรมการสื่อสาร สปสช. ส่วนกลาง ข้อมูลด้านการเข้าถึงสิทธิประกันสุขภาพเพื่อการสื่อสารผ่านรายการกินอิม นอนอุ่นบนแผ่นดินได้ ให้เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้เป็นเครือข่ายนักสื่อสารหลักประกันสุขภาพ เป็นต้น ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

คน: สปสช.มีเครือข่ายบุคคลในระดับเขต ที่อยู่ในกองทุนท้องถิ่น มีนักสื่อสารหลักประกันสุขภาพระดับเขต โดยคนที่ทำหน้าที่นักสื่อสารสุขภาพส่วนใหญ่เป็นคนกลุ่มเดียวกันจึงง่ายต่อการนำข้อเสนอไปปฏิบัติให้เกิดผลรูปธรรม

สภาพแวดล้อม: ใช้บริบทของพื้นที่ในการกำหนดรูปแบบการสื่อสาร

กลไก: การที่มีกลไก สปสช.ระดับเขต และการสร้างเครือข่ายนักสื่อสารหลักประกันสุขภาพในระดับเขตโดยที่ใช้กลุ่มนักสื่อสารจากเครือข่ายสื่อสร้างสุข

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

สช. ให้ความสำคัญกับข้อเสนอ ทั้งด้านของ คน สภาพแวดล้อม กลไก เอื้อต่อการดำเนินงานของเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้ จุดแข็งคือ กรรมการเขตสุขภาพเพื่อประชาชน ซึ่งมีสัดส่วนกรรมการที่มาจากสื่อชุมชนในพื้นที่ และส่วนใหญ่คณะกรรมการเขตสุขภาพในสัดส่วนของสื่อมาจากเครือข่ายสื่อสร้างสุข ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มีการสร้างเครือข่ายสื่อสร้างสุขจาก สสส. และการดำเนินงานด้านการสื่อสารใช้ผ่านกลไก กขป. และ เวทีสมัชชาจังหวัด สื่อสารสาธารณะกับการขับเคลื่อนประเด็นนโยบายสาธารณะในจังหวัดนครศรีธรรมราช และงานสื่อสารในงานสมัชชาชาติ

กระทรวงสาธารณสุข (สธ.)

การติดตามข้อเสนอต่อกระทรวงสาธารณสุข ในระดับนโยบาย ระดับกระทรวง ยังไม่เห็นผลของการเปลี่ยนแปลง แต่ในระดับพื้นที่ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หรือหน่วยงานในระดับเขต มีความร่วมมือในการทำงานกับเครือข่ายสื่อสร้างสุข เช่น เครือข่ายสื่อสร้างสุขจังหวัดพังงาร่วมกับ สสจ. สื่อสารประเด็นพังงาปลอดภัย ถนนปลอดภัย

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน มีพื้นที่ทำงานในระดับตำบล และเครือข่าย เป็นหน่วยเลขานุการให้กับสภาองค์กรชุมชนตำบล จากการติดตามการดำเนินงานตามข้อเสนอ มีการขับเคลื่อนงานในพื้นที่โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือสื่อสารกับสาธารณะ มีการอบรมพัฒนาศักยภาพนักสื่อสารในระดับชุมชน โดยให้ผู้แทนจากเครือข่ายสื่อสร้าง

สุขเป็นวิทยากรให้ความรู้ทั้งด้านเนื้อหาและการปฏิบัติการแก่บุคลากรจากสภาองค์กรชุมชนตำบล

สมาชิกเครือข่ายชุมชน

เห็นความร่วมมือและเห็นการเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุด เช่น การร่วมกับเครือข่ายท่องเที่ยว เครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัย เครือข่ายภัยพิบัติ เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปัจจัยเสี่ยง เครือข่ายผู้สูงอายุ โดยที่เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้เปิดพื้นที่การสื่อสารทั้งรายการวิทยุ รายการทีวีออนไลน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วารสารออนไลน์ โดยใช้ประเด็นการขับเคลื่อนของประเด็นนำเสนอเพื่อเป็นการกระตุ้น ไขช่องทางต่างๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลง และให้เห็นถึงนโยบายของการขับเคลื่อนในประเด็นนั้นๆ เช่น การนำเสนอเรื่องการจัดการน้ำทั้งระบบโดยชุมชนท้องถิ่นจนส่งผลให้เข้าถึงนโยบายในการจัดการอาหารปลอดภัยโดยชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. ชุดความรู้และนวัตกรรมที่มีอยู่

การดำเนินงานเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ปี 2561-2562 ประเด็นจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาวะทำให้ได้ชุดความรู้ 1) หลักสูตรสร้างสรรค์สื่อโดยสมาร์ตโฟน และ 2) รูปแบบการสื่อสาร ONAIR, ONLINE, ONGROUND

2.1 พัฒนาหลักสูตรสร้างสรรค์สื่อโดยสมาร์ตโฟน

ด้วยพัฒนาการของการสื่อสารที่มีเทคโนโลยีทันสมัย เข้าถึงได้ง่ายในทุกพื้นที่ ในทุกกลุ่มวัย และราคาที่ไม่แพง โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ตโฟนที่รวมทุกอย่างที่เป็นพื้นฐานของการสื่อสารไว้ในเครื่องเดียว ทุกคนจึงสามารถเป็นนักสื่อสารได้ แต่ปัญหาที่ตามมาคือการสื่อสารที่ไปกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคล หรือการสื่อสารโดยที่ไม่รู้เท่าทัน ส่งผลให้ทั้งผู้สื่อสารและผู้รับสารเข้าใจผิดกัน เกิดการทะเลาะเบาะแว้งขยายเป็นวงกว้าง จนอาจเกิดการทำร้ายกัน เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้จึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาหลักสูตรเพื่อเพิ่มองค์ความรู้ด้านการสื่อสาร เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ โดยเครือข่ายนักวิชาการสื่อสารในหลักสูตรนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา นักวิชาการในหลักสูตรนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ จังหวัดนครศรีธรรมราช รองผู้อำนวยการองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ

แห่งประเทศไทย (Thai PBS) นักวิชาการ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้วทยาเขตชุมพร มีเป้าหมายคือ 1) เพื่อต้องการให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้มีองค์ความรู้เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ 2) การขยายเครือข่ายนักสื่อสารสุขภาวะ โดยแบ่งกลุ่มผู้เรียน คือ กลุ่มบุคคลทั่วไปที่ทำงานกับเครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายองค์กรชุมชน เด็ก เยาวชน ทั้งในระบบและนอกระบบ เน้นที่มัธยมศึกษาตอนปลายที่สามารถเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีได้ดี เข้าใจเนื้อหาจากหน่วยการเรียนรู้ในหลักสูตร และสามารถผลิตเป็นคลิปณรงค์ หรือชิ้นงานข่าวที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสร้างสรรค์ เนื้อหาหลักสูตรประกอบด้วย 5 หน่วยการเรียนรู้ คือ 1) การจัดการปัจจัยเสี่ยงเหล่า บุหรี่ ยาเสพติด ท้องไม่พร้อม 2) การท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) อุบัติเหตุบนท้องถนน 4) กฎหมายที่เกี่ยวข้องจรรยาบรรณ 5) เทคนิคด้านการปฏิบัติใช้ระยะเวลาอบรม 18 ชั่วโมง ผลลัพธ์ที่ได้จากการอบรมตามหลักสูตร คือ ผู้เข้าอบรมเกิดทักษะการผลิตและเข้าใจความหมายของการผลิตสื่อที่สร้างสรรค์ และเกิดเครือข่ายนักสื่อสารสุขภาวะเพิ่มขึ้นในพื้นที่และสถานศึกษา

และนำหลักสูตรไปขยายผลเพื่อการสร้างนักสื่อสารสุขภาวะงานหลักประกันสุขภาพ จ.ชุมพร จ.สุราษฎร์ธานี จ.นครศรีธรรมราช อบรมเพื่อการขยายเครือข่ายนักสื่อสารสุขภาพในสถานศึกษา จ.ชุมพร จำนวน 60 คน จ.นครศรีธรรมราช 200 คน จ.กระบี่ 60 คน อบรมนักสื่อสารชุมชนให้กับเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชน จ.สุราษฎร์ธานี จำนวน 30 คน และมีแผนที่จะอบรมให้กับคณะกรรมการ กขป.เขต.11 โดยทั้งหมดนี้จะใช้หลักสูตรสร้างสรรค์สื่อโดยสมาร์ตโฟน

2.2 เครือข่ายสื่อสารสร้างสุขภาคใต้ กับรูปแบบ การสื่อสาร ONAIR, ONLINE, ONGROUND

ในขณะที่การเข้ามาของเทคโนโลยีที่ทันสมัยรวดเร็ว รองรับระบบ 4G ทำให้ผู้บริโภคไทยเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้เพิ่มขึ้น สื่อออนไลน์ ขยายตัวอย่างรวดเร็ว กลายเป็นโจทย์ที่รูปแบบการสื่อสารต้องปรับ บทบาท การเชื่อมโยงกัน เพื่อให้ทุกกลุ่มได้เข้าถึงข่าวสารสุขภาวะใน ช่องทางที่ตนเองถนัด เครือข่ายสื่อสารสร้างสุขภาคใต้จึงใช้การสื่อสารใน 3 รูปแบบ ควบคู่ไปด้วยกัน คือ

- On ground เป็นการจัดงานรวมเครือข่ายหรืองาน มหกรรม ร่วมกับกิจกรรมอื่นๆ เช่น จัดเวทีเสวนา วงแลกเปลี่ยน

- Online การนำเสนอหาจากงาน On ground มาผลิต หรือการจัดเวที สื่อสารข้อมูลที่มีอยู่ผ่านในระบบ ออนไลน์ โดยอาศัยเทคโนโลยีออกแบบให้มีการสื่อสาร ได้สองทาง ในลักษณะ Real Time
- On-air เป็นการสื่อสารในรูปแบบดั้งเดิม ที่นำเสนอหา หรืองานผลิต ในรูปแบบของรายการวิทยุ รายการ โทรทัศน์

ซึ่งในปัจจุบันนั้น ทั้ง 3 รูปแบบ สามารถปฏิบัติการในเวลา เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อเอื้อให้การเข้าถึงของแต่ละกลุ่มวัยและลดข้อจำกัด จากปัจจัยอื่นๆ ในกลุ่มที่เข้าถึงการสื่อสารได้ยาก เช่น กลุ่มคนชายขอบ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนทำงาน และกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่เลือกการเข้าถึงสื่อ ในรูปแบบที่แตกต่างกัน ตัวอย่างการสื่อสาร ONAIR, ONLINE, ONGROUND ที่ผ่านมา เช่น การสื่อสารขับเคลื่อนสังคม ประเด็น

- การจัดการน้ำเมืองนครศรีธรรมราช การหนุนโดย 4 PW จังหวัด
- จัดเวที On ground การท่องเที่ยวชุมชนกับเครือข่าย สายใยนักวิชาการ เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน ที่จังหวัด สุราษฎร์ธานี
- สื่อสารและร่วมจัดเวทีคืนข้อมูล การศึกษาเพื่อการ พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน จ.กระบี่
- ผลิตงานสื่อสารเพื่อสนับสนุนขับเคลื่อนนโยบาย ความมั่นคงทางอาหาร ต.ควนรู้ จ.สงขลา

- ผลงานสื่อสารเพื่อการสนับสนุนการติดตาม ประเมินผล กลุ่มจิตอาสาบ้านบารุ จ.ยะลา
- ผลงานสื่อสารสนับสนุนงานขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนฝั่งอ่าวไทย

2.3 แนวปฏิบัติเพื่อกำหนดจริยธรรม

จากเวทีประชุมของ กอง บก.สื่อสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 3 เมื่อปี พ.ศ.2560 ได้มีการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ของการสื่อสารด้านสุขภาพ ได้เห็นถึงปัญหาของการสื่อสารสุขภาพ จะมีแต่การสื่อสารเฉพาะสถานการณ์ ตัวอย่างเช่น ปอ ทฤษฎี ป่วยเป็นไข้เลือดออก และเสียชีวิตในเวลาต่อมา สำนักข่าวทุกสำนัก เพจข่าวออนไลน์ให้ความสำคัญมากและแย่งพื้นที่ข่าว การถ่ายภาพผู้ตาย กีดขวางการทำงานของเจ้าหน้าที่ สังคมตั้งคำถามเรื่องการที่สื่อผิดต่อจริยธรรมของนักสื่อสาร และการนำเสนอที่เป็นการละเมิดสิทธิ และเห็นว่ากรณีแบบนี้ องค์กร ภาคี ด้านสุขภาพจะต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารด้านสุขภาพ และจะต้องคำนึงถึงหลักปฏิบัติด้านจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาพะด้านสังคม โดยเริ่มต้นที่เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ต้องมีการกำหนดแนวทางปฏิบัติด้านจริยธรรมของการสื่อสารสุขภาพ และเน้นที่สื่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในงานสร้างสุขภาคใต้ครั้งที่ 10 ได้มีการเปิดห้องย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นและจัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย ดังที่ได้นำเสนอมาข้างต้น การจัดงานสร้างสุขครั้งที่ 11 ปี พ.ศ.2562 จึงมีการยกระดับและพัฒนา แนวปฏิบัติเพื่อกำหนดจริยธรรมสื่อเพื่อสุขภาพะทางสังคม และเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายต่อ หน่วยงานภาคีต่างและเสนอต่อเครือข่ายด้วยกันอีกด้วย

4. รูปแบบพื้นที่ต้นแบบ

ศึกษาข้อมูลการสื่อสารผ่านช่องทาง Onair online onground โดยเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ ที่เกิดจากโครงการสื่อสารสาธารณะที่ได้รับการสนับสนุนจาก สจรส. และการขยายเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ครบ 14 จังหวัด โดยมีรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย เช่น รายการวิทยุ รายการกนอิมม่อนออนุ่นบนแผ่นดินใต้พื้นที่ทาง Online เพจสมาคมสื่อชุมชนภาคใต้ นครศรีธรรมราช ทีวีออนไลน์

4.1 การใช้การสื่อสารเพื่อการรณรงค์การท่องเที่ยวชุมชน การสร้างเครือข่ายอัตลักษณ์เฉพาะความเป็นวิถีท้องถิ่น เครือข่ายสื่อ จ.กระบี่

รูปธรรมของการใช้สื่อขับเคลื่อนสังคมที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ ดังตัวอย่างของเครือข่ายสื่อเพื่อสุขภาพภาคใต้ จ.กระบี่ ใช้การสื่อสารขับเคลื่อนนโยบาย ประเด็นการท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้เวทีเสวนาขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชน ศูนย์นโยบายจังหวัดที่ภายใต้การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน มีการจัดวงคุย (เวที Onground) โดยการเชิญเครือข่ายท่องเที่ยว ทั้งอันดามันและอำเภอไทย เครือข่ายสายใยนักวิชาการ สมาคมท่องเที่ยวชุมชนภาคใต้ ท่องเที่ยวและกีฬา จ.กระบี่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านถ้ำเสือ

รูปแบบ

- จัดเป็น เวที Onground วงคุย เพื่อการแลกเปลี่ยน การขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จ การมีส่วนร่วม ความยั่งยืน อัตลักษณ์วิถี เศรษฐกิจชุมชน นำไปสู่การสร้างรายได้ของคนในชุมชน
- ในเวทีคุย ใช้การสื่อสารผ่านระบบ ออนไลน์ (OnLine) facebook live ช่องทางสมาคมสื่อชุมชนภาคใต้ นครศรีธรรมราช สมาคมวิทยุโทรทัศน์พังงา อันดามัน และรับชมย้อนหลังผ่าน YouTube ช่อง ลิกอร์ live และสามารถดูข้อมูลการแสดงความคิดเห็นจากผู้ชมที่บ้าน ทั้งที่เป็นเครือข่ายท่องเที่ยวด้วยกัน และผู้สนใจทั่วไป
- Onair นำเนื้อหาในวงคุย มาออกอากาศซ้ำในรายการวิทยุ กนอิมม่อน ออนุ่น บนแผ่นดินใต้ ในวันเสาร์ และ อาทิตย์ ในเวลา 09.00-10.00 ออกอากาศพร้อมกัน 7 จังหวัด 8 สถานี กระบี่ยูนิตี้ 96.0MHz จ.กระบี่ พังงา ฮีโร่ FM 96.75 MHz จ.พังงา ภูเก็ตซีดีนิวส์ 98.0 MHz จ.ภูเก็ต พัทลุงป่าบอนซีดีเรดิโอ 107.25 MHz จ.พัทลุง ชุมพร ละแมซีดีเรดิโอ FM 88.0MHz จ.ชุมพร 98.5 MHz สวท.ตรัง เสียงมหาชัย FM 107.50MHz จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งล้วนเป็นรายการของเครือข่ายวิทยุเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้
- ผลิตคลิปรณรงค์พื้นที่จัดการท่องเที่ยวชุมชน และการใช้สื่อติดตามนโยบาย โดยการสัมภาษณ์บุคคลในระดับนโยบายของ จ.กระบี่ เพื่อทราบถึงการนำผลการหารือไปสู่การปฏิบัติ

4.2 ใช้สื่อขับเคลื่อนนโยบาย เครือข่ายการท่องเที่ยวอันดามัน จ.ตรัง

รูปแบบ

- จัดเวทีพูดคุยเครือข่ายสื่อ (Onground) สร้างสุขจังหวัดตรัง ประเด็นการจัดการท่องเที่ยวชุมชน แบบบูรณาการบ้านโคกออก อ.หาดสำราญ จ.ตรัง กับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ธนาคารปูท่องเที่ยววิถีชุมชน
- สื่อสารผ่าน ระบบ ออนไลน์ เพื่อสื่อกับสาธารณะ Online
- วงคุยการใช้การสื่อสารผลักดันนโยบายท่องเที่ยวชุมชน โดยการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ วิถีชุมชน บ้านเขาหลัก อ.เมือง จ.ตรัง
- รายการวิทยุเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้ รายการกินอื้อมนอนอุ่น บนแผ่นดินใต้ ประเด็นการจัดการท่องเที่ยวชุมชน จ.ตรัง On-air

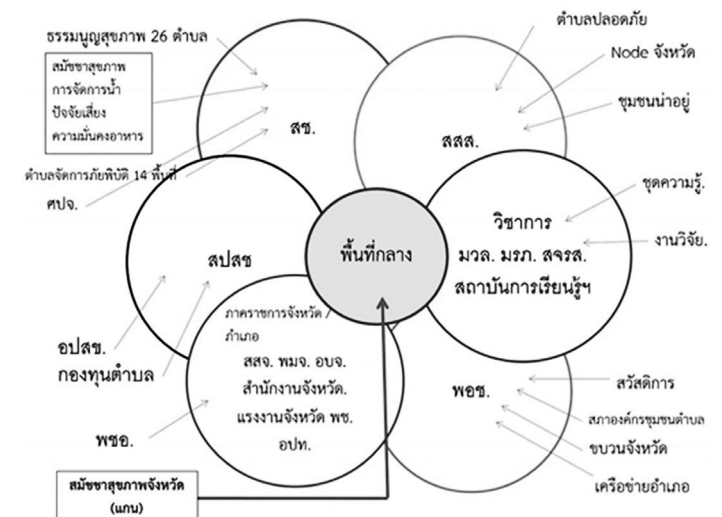

“คนเมืองตรัง บ้านโคกออก ร่วมจัดการชุมชนน่าอยู่”

4.3 การสร้างพื้นที่กลางโดยการใช้สื่อ เพื่อการขับเคลื่อนนโยบาย จ.นครศรีธรรมราช กับยุทธศาสตร์อาหาร การจัดการน้ำทั้งระบบ การรับมือภัยพิบัติโดยชุมชน

รูปแบบ

- ใช้วงคุยเป็นพื้นที่กลางในการนำเสนอปัญหาและการหาทางออกร่วมกันจากประเด็นนโยบาย โดยใช้การสื่อสารทุกรูปแบบและช่องทางที่หลากหลาย เช่น เครือข่ายวิทยุชุมชน วิทยุเพื่อการศึกษา สื่อสาธารณะ และการใช้สื่อเพื่อเพื่อผลักดันนโยบายยุทธศาสตร์อาหารสู่การปฏิบัติ

ภาพที่ 3 โมเดลการใช้พื้นที่กลาง
โดยใช้สื่อในการขับเคลื่อน จ.นครศรีธรรมราช

5. การก้าวข้ามข้อจำกัดในการจัดการ

การติดตามข้อเสนอและการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานตามกรอบปัจจัยกำหนดสุขภาพ พบว่า พื้นที่ เครือข่าย และประเด็นที่ใช้ขับเคลื่อน โดยมีนโยบายเป็นข้อเสนอไปสู่ระดับต่างๆ ยังไม่สำเร็จเห็นผลเชิงประจักษ์และเกิดรูปธรรมที่ชัดเจน สาเหตุเพราะพื้นที่และเครือข่ายนำข้อเสนอเชิงหรือนโยบายผ่านโดยตรง โดยไม่ได้ใช้สื่อเป็นเครื่องมือหรือใช้ช่องทาง จึงไม่เกิดผลต่อระดับผู้บริหารนโยบายและทำให้ไม่เห็นผลของการเปลี่ยนแปลง และการใช้การสื่อสารนั้นจะต้องทำอย่างระมัดระวัง โดยนักสื่อสารจะต้องมีแนวทางจริยธรรมในการนำเสนอเพื่อที่จะไม่ให้เกิดความผิดพลาดและไม่ละเมิดสิทธิ์นำไปสู่การผิดกฎหมาย

การที่เครือข่ายสื่อสุขภาพภาคใต้เป็นกลุ่มสื่อที่อยู่ในพื้นที่ทำหน้าที่เป็นนักสื่อสารด้านสุขภาพ ภายใต้ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร การมีกติกาหลักกำกับ ที่จะใช้เป็นแนวทางแนวปฏิบัติเพื่อกำหนดจรรยาบรรณสื่อสารด้านสุขภาพ เกิดเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติหน้าที่ของนักสื่อสารสุขภาพที่เป็นสื่อชุมชนได้นั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างสังคมสุขภาพะ ทำได้โดย

- 5.1 นำกระบวนการสื่อสารเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายสุขภาพะให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการฝึกอบรมให้คนทำงานในเครือข่ายต่างๆ ผลิตสื่อเป็นและการเชื่อมโยงในการใช้ช่องทางร่วมกัน
- 5.2 ใช้หลักสูตรการพัฒนาการสร้างสรรค์สื่อโดยสมาร์ทโฟนในการสร้างนักสื่อสาร ภายใต้กรอบร่างแนวปฏิบัติจริยธรรมสื่อ
- 5.3 สร้างพื้นที่กลางโดยให้ผู้แทนเครือข่ายอื่นๆ เข้ามาเป็นกอง บก.ร่วม ในกอง บก.สื่อสร้างสุข เพื่อร่วม
- 5.4 กำหนดและออกแบบการสื่อสารร่วมกัน

6. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

- 6.1 ขอให้องค์กรทางด้านสุขภาพ, สสส. สปสช. สช. และ พอช. สนับสนุนให้เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้ทำหน้าที่สื่อเพื่อการเชื่อมโยงประเด็นงานสู่การสื่อสารกับสาธารณะ
- 6.2 ให้เครือข่ายสุขภาพในพื้นที่ภาคใต้ได้ใช้พื้นที่บนช่องทาง การสื่อสารของเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้
- 6.3 ให้องค์กรภาคีสุขภาพ สสส. สช. สปสช. สธ. และ พอช. สนับสนุนให้เครือข่ายสื่อสร้างสุขภาพได้ นำหลักสูตร พัฒนาการสร้างสรรค์สื่อโดยสมาร์ตโฟนประกอบการ เรียนรู้ เพื่อเท่าทันสื่อ อบรมให้กับเครือข่ายของภาคใต้ เพื่อการสร้างนักสื่อสารสุขภาพและเครือข่ายนักสื่อสาร ชุมชน
- 6.4 ให้ภาคีเครือข่ายสื่อสารสุขภาพและเครือข่ายสื่อชุมชน ได้นำแนวปฏิบัติเพื่อกำหนดจริยธรรมฯ มาใช้เป็นแนวทาง ในการนำเสนอข่าวด้านสุขภาพ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
กระทรวงสาธารณสุข
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ ม.อ.

สำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)